

Cercetări de literatură populară.

I. Toponimice sud-orientale în poezia poporană.

Cântecul nostru popular răsună de ecouri istorico-geografice sud-orientale de cel mai mare preț, care n'au fost cercetate și puse în lumină până acum.*

Vom încerca a o face.

1. În „Omagiul Iorga“, p. 54, nota 3, atrăgeam atenția asupra mențiunii *Poșii* otomane în baladele noastre. Numărul exemplurilor de acest fel e cu mult mai mare decât îl îngăduia cadrul notei citate:

Tot din vad în vad
Pân' la *Țarigrad*,
Tocma la 'mpărat.
Aici ajungea,
La *Poartă* -mi stătea

Dar la *Poarta* Palatului,
În fața Seraiului. . . ¹

În *Țarigrad* ajungea,
Pe 'mpăratul c'asteptă,
Trei zile 'n *Poartă* ședeă ²

Șapte boieri de țară
Să mergem la jăluială,
Să dăm jalbă Împăratului
În *Poarta Țarigradului* ³

Să slujască Împăratului
În *Poarta Țarigradului*. ⁴

* Ceea ce dă, în aceasta privință, meritosul studiu al d-lui D. Ionescu-Sachelarie: *Elemente geografice în poezia noastră populară* (în „Convorbiri Literare“ pe 1913, p. 1008 sq., 1093 sq., în special pp. 1112—20) e cu totul insuficient.

¹ Bal. „Dobrogean Tudor“, în Păsculescu, p. 305.

² Bal. „Tudorel“, în Teodorescu, p. 671; cf. p. 677:

[Tudorel] la *Poartă* se ducea

Trei zile la *Poartă* ședeă.
Împăratul se uită

La *Seraiu* că mi-l chemă.

³ „Cântecul lui Priscoveanu“, în Tocilescu, I, p. 97.

⁴ Bal. „Moșneagul“, ibid., I, 94.

Să-i dea fiu de trupul lui,
Să slujească *Porției*,
În *Poarta Țarigradului* ¹

El, frate, ca să slujească
Porților
Cetăților,
Înainte Impăratului,
În *Poarta Țarigradului*. ²

În *Poartă* la *Țaligrad*,
Un voinic înfântălat
Să sfadă cu maică-sa. ³

La *Poartă* la *Țaligrad*
Șede Ion supărat. ⁴

În *Poartă* la *Țarigradu*
Se zărește lionu Bradu. ⁵

La *Poartă* la *Țaligrad*
Iăși[e]-on voinic ne'nsurat
Cu piștoale câtă soare ⁶

La *Poartă* la *Țaligrad*,
Tiner ficior s'o 'nsurat. ⁷

Spre târgul Odriiului,
La *Poarta* 'mpăratului

În târgul Odriiului,
În *Poarta* 'mpăratului. ⁸

Ba încă, o variantă a acestui din urmă pasagiu ⁹ sună:

În oraș în *Țaligrad*,
La *Portiță* de 'mpărat.

„Pe *Poarta mică* intră“ la Impăratul turcesc și Pătru Haiducul, în balada ce-i poartă numele. ¹⁰

Evident, pretutindeni e vorba de „Sublima-Poartă“. Totuși mai toți editorii citați scriu: „poartă“, cu literă mică, — semn că au trecut pe lângă ea ca pe lângă o poartă oarecare.

¹ Bal. „Mizil-Craiu“, în „Șezătoarea“, an. X, p. 57; cf. Tocilescu, I, p. 126.

² Variantă a aceleiași balade, în Tocilescu, I, p. 128.

³ Șezătoarea, II, 135; reprodus în „Graiul nostru“, I, p. 452.

⁴ „Graiul nostru“, II, p. 122.

⁵ Miron Pompiliu, *Bal. populare române*, p. 32 („lionu Bradu [= Bratu, „fratele“?] și soro-sa“).

⁶ Bal. „Soacra și nora“, în Iosif Popovici, *Bal. pop. din Bănat*, p. 55

⁷ Inceput de strigătură, în Tocilescu, II, p. 951; cf. însă și *Floarea Darurilor*, II, 380 și 77.

⁸ Bal. «Doicil [Bolnavul]», în Teodorescu, p. 580.

⁹ Păsculescu, p. 252.

¹⁰ Col. *Din popor*, p. 42.

2. Din citatele de mai sus reținem însă și pomenirea Capitalei Sultanilor ca „Țarigrad“, cu mici alterări: *

De „*Țelegradu*“ e vorba într'o strigătură¹, de grajdul din „*Țeligrad*“, într'o baladă²; iar, într'un descântec, „lelele și Șoi-manele“ sânt trimise:

La *Țarigrad*,
Unde e locul curat.³

Sânt băiat din *Țeligrad*,
Bağ calu 'n grajd ne 'ntrebat,
Șed la masă nechemat
Și beau vinul ne'nchinat, —

se recomandă un tânăr, aiurea⁴.

Drumu' *Țăligradului*,
La Cetatea Turcului,

sau:

În drumu' *Țăligradului*,
Nădejdea 'mpăratului

cetim în col. Popovici⁵, etc⁶.

Țarigrat chiar apare într'o colindă ardeleană.⁷

Numirea turcească de *Stambul* n'am întâlnit-o, în schimb, decât o singură dată, într'un colind din Teleorman:

Mai dă vale dă *Stambol*,
Să scaldă Sântu-lon.⁸

3. O variantă a baladei „Chira“ din col. G. Dem. Teodorescu⁹ păstrează însă amintirea celebrului *Corn-de-Aur* (Χρυσόκρηας, turc. *Khaliği Dersa' adet*) al Constantinopolei, în următorul „propos galant“ al Arapului cătră nefericita . . . Persefonă:

Gust când îi aveă
'n caic îi intră
și mi te-i plimbă

* „Cearigrad“ scriă (și ziceă) Vasile Lupul, ca și „Ceara Muntenească“, în scrisoarea-i autografă din 1654 (N. Iorga, *Studii și documente*, IV, 31).

¹ Tocilescu, II, p. 961.

² Pamfile, *Cântece de țară*, p. 77.

³ Toc., I, p. 1145.

⁴ Ibid., p. 1252.

⁵ Pp. 17 („Răpirea Ileanei“) și 110 („Vitejia lui Gruia“; cf. varianta din Corceă, *Bal. populare*, p. 131: „Drumul *Țăligradului*, La Poarta Ineului“).

⁶ Adaugă din Teodorescu, p. 636: „Din *Oreva* 'n *Țarigrad*, la feciorul de 'mpărat“, spre a rectifica identificarea de acolo cu Rahova: e vorba de *Oreava* (= *Oreahova* „Nucet“) din jud. Mehedinți; cf. ibid., p. 651, în bal. „Kira“: „de la Craiova și din *Oreava*“, — greșală repetată de d. Ionescu-Sachelarie, l. c., p. 1115.

⁷ Viciu, *Colinde din Ardeal*, p. 205.

⁸ Tocilescu, II, p. 1486.

⁹ P. 649.

'n *Corn' aurului*,
schila soarelui,
 Țarigradului
 și 'mpăratului.

4. Și *Schila*, „schela, scala, debarcaderul“, revine, în împrejurări analoge:

Drum de Țarigrad,
Schelă de 'mpărat ¹

'n drumul Țarigradului,
 La *schela* 'mpăratului. ²

În drumul *Tahanului*, ³
 Drumul Țarigradului,
 Pe *schelea* 'mpăratului ⁴

Că ie 'n *Schelă* 'n Țaligrad,
 Unde ie Corbu 'nțapat. ⁵

După toate acestea și ca unii ce știm că „schelă, port“ se chiamă turcește, după persană și arabă: *bender* (cf. portul basarabean al Tighinei), înțelegem ușor ce sens poate avea, în cutare variantă a bal. „Novac“, pasagiul (rău transcris):

O agiuns în *Țarigradu* lui (*sic*),
 La *Bindir* împăratu lui (*sic*) ⁶

și — fără supărare — nu putem decât zâmbi, când cetim această naivă întrebare a editorului: „Binder - împărat cine poate să fie?“ (l. c., n. 5).

5. *Grădina* Sultanului să bucură și ea de oarecare popularitate în baladele noastre.

Bal. „Șerpele“ din col. Teodorescu ⁷ cuprinde următoarele versuri:

Foaie verde ș'o lălea,
 frățiorii, de-i vedeă,
 numa'n lacrimi îi scaldă,

¹ Teodorescu, p. 671. — Cf. Giuglea-Vâlsan: „Scara Țaligradului“ (p. 110).

² Ibid., p. 663 (bal. „Marcu-Viteazu“).

³ Cf. Pămfile, p. 42 („Marcu“): „Drumul Țarigradului. Pe drumul *Tabanului*“; cf. *taban*, «ojel, bulat», *pală de taban* (la Bălcescu, *Ist. lui Mihai-Viteazul*: «*Taban* = turc. *taban kâlâğ* (*șam kâlâğ, dameškâ*), *sabie de Damasc*», dar și *Taganului* = *Taganrog*, «Capul *Taganului*», lit.: «Cornul *Taganului*» (cf. *Cornul-de-Aur*); ori «drumul *tabanului*» = drumul cu *taban* (traverse)? («*Șliahu Adesului*» = drumul *Odesei*, în *Arbure Basarabia*, p. 183).

⁴ Ibid., p. 64.

⁵ Giuglea-Vâlsan, p. 22: e vorba de *Corbea*; cf. mai jos (p. 412, n. 1).

⁶ V. Moisiu, *Știri din Basarabia de astăzi*, cu un „Cuvânt-înnainte“ de D. Furtună, p. 171. — Versiunea obișnuită vorbește de «*birtu* 'mpăratului» (cu «*Anița crâșmărița*»).

⁷ Teod. nn. 443—4

apoi în brațe-i luă
și la Dunăre-i ducea
și în Dunăre-i spală:
coșciuge că le făcea
și frumos mi-i îngropă
în grădina 'mpărătească,
vestea 'n lume să pornească
și s'ajungă pân'aici
tot la cruce de voinici. ¹

Un pasagiu asemănător se află în bal. „Juganii“ din aceeași colecție:

Iar Nea-Stan din Piersica
mai trăia ce mai trăia,
până Vodă-l boierea,
până de bătrân murea
Și 'n Moldova-l îngropă,
în grădină 'mpărătească,
vestea 'n lume să pornească
Și de el să pomenească
la mai mari și la mai mici,
la boierii de pe-aici. ²

Altul, compendiar, se găsește, tot acolo, ³ în bal. „Ilincuța Sandului“:

Foică ș'o lalea
Capul unde-i îngropă?
În grădină, la Bacceă, ⁴
În grădina 'mpărătească,
tot de ea să pomenească,
pe la cruce de voinici,
la boierii de pe-aici.

Economia celor trei cântece nepermițând ca ele să fie considerate ca tot atâtea variante ale aceluiași tip, coincidențele dintre fragmentele relevate nu se pot explica altfel decât prin întrebuintarea pasagiului cu «grădina împărătească» (în sens generalizat: ea e la Dunăre, în Moldova, etc.) ca un clișeu, demonstrabil și adaptabil, în condiții similare, oriunde. Dar despre aceasta vorbim în deosebi, mai departe (III).

6. Pomeniri ale *Adrianopolei*, supt forma slavă *Odriiu*, familiară cronicarilor noștri, am văzut deja, supt no. 1. Ele trebuie însă completate:

¹ Pentru *cruce de voinic*, «gewaltig starker Mensch, Athlet, Hercules» (Tiktin), cf. — fiindcă nu știm ce autenticitate pot avea „crucele de voinici“ din cortegiul istoric al Încoronării — germ. *kreuzbrav* (asupra căruia, v. Kluge, s. v.). P. *cruce-de-pară*, cf. *Kreuzer*.

² *Ibid.*, p. 692.

³ P. 639.

⁴ *Bacceă* s. *bagcea* = turc. *bagce*, „grădiniță“, din *bag*, «grădină» (cf. *baccevan*, «bostangiu», „grădinar“). — La Giuglea-Vâlsan, p. 388: *băștea*, „grădină“.

Din dealul *Odriiului*
 Până 'n preajma *Ditului*, — 1
 Târgului *Odriiului*, — 2
 Pe ulița târgului,
 Târgului *Odriiului*, — 3
 Pe ulița *Driiului*,
Driiului
Codriiului. 4

Ca o etimologie populară pentru *Odriiu* se demască, prin însăși simetria versurilor, *Iederă* dintr'o variantă maramureșeană⁵ a „Horii Firulinii“:

Peste dealul *Iederii*,
 Către podul Dunării.

Se poate compara, de altfel, și varianta:

În târgul *Iodriului*,
 La fața cadiului.⁶

Același nume se recunoaște în începutul unei balade din col. Alexici⁷:

Sus, la *Udria*, 'n orașel...

Cu numele lui turcesc (*Edirne*) apare Adrianopolul în „Cântecul lui Priscoveanu“:

Pân [=prin] *Idirna* că mi-și da,
 La Țarigrad ajungeă.⁸

7. *Ianina* se întâlnește, repetat, în bal. „Badiul“:

De mergea și pomina
 d'aici până 'n *Ianina*,
 din *Ianina* 'n Țarigrad
 și d'acolo la Bagdat.⁹

8. *Belgradul* apare destul de des, în tovarășia Țarigradului ori singur:

Cu vin vechiu din *Belgradu*,
 Cu colac din Țaligradu¹⁰

Câte fete 'n Țaligrad,
 În Țaligrad și *Belgrad*.¹¹

¹ Teodorescu p. 605.

² Ibid., p. 640.

³ Mateescu, p. 40 («Corbea»).

⁴ Tocilescu, I, p. 73; cf. *Dliu* și *Șkodr* (Scutari).

⁵ Tit Bud, p. 9. — Îndoios, totuși: nume de munți *Iedera* (după plantă) există (în Bacău, d. ex.).

⁶ Tocilescu, II, 733 („Novac”).

⁷ L. p. 98 („Radu și Anghelina”).

⁸ Tocilescu, I, 97. — De „cetatea *Irdime*” vorbește, fără a „ști unde-o hi”, un octogenar din Covurluiu (*Graiul nostru*, I, 342). — *Inigea* din Păsculescu, p. 288, e orașul *Ienigè-Vardar*, spre Apus de Salonic: „tutun *inigè* = tutun de *Ienigè*” (cf. și *Graiul nostru*, I, 54). — *Matapanul* chiar n'a fost uitat (v. Dacoromania, I, 290). — Dar *Tracia* (Păsculescu, p. 217) e suspectă, ca și întreaga poezie ce o pomeneste. Și nici în *Tăchiia* (Giuglea-Vâlsan, p. 385) nu cred că o putem recunoaște.

⁹ Teodorescu, p. 549; cf. p. 566.

¹⁰ Pompiliu, o. c., p. 50 („Feciorul și pedepsirea maică-sa”).

Șălvărei de ciocârlat
Din *Beligrad* cumpărat ¹

„Ca *Boligrad*, îl avem în col. Pamfile ²:

În oraș în (s. la) *Boligrad*.

Câte odată, ca în bal. „Arâmbașa și feciorii de țară” din col. Popovici ³, apare chiar forma genuină sârbească:

Mai frumos el s'a purtat
Ca Domnii din *Biograd*.

E locul să notăm că în versurile din aceeași baladă (p. 93):

Frunză verde de lămâie
Nu ca Domnii la *Țârvie*
Bir pe țară or aruncat.
Țârvia s'o ridicat
Și curtea le-o ocolit etc.,

acel *Țârvie* trebuie înțeles ca: Serbia, Sârbia (cf. ngr. Σερβία) ⁴.

9. „Vadul *Negotinului*” se pomenește odată în bal. „Vâlcan” din col. Teodorescu, p. 556, și, firește, de mai multe ori, în cântecele din Craina, a cărei Capitală e acest centru de negoț cu România (Giuglea-Vâlsan, p. 384).

10. *Vidinul* e reprezentat și dânsul în cântecul nostru popular:

Din țara streinului,
Pe malul *Vidinului* ⁵.

Obișnuit, însă, întâlnim torma arhaică, *Diiu* (păstrată și 'n numele de fam. *Dianu* ⁶):

Casapi de la *Diiu*,
Haiduci de la Jiu ⁷.

Nu te duce la *Diiă*,
C'a venit, maică, Ciumă, —

e sfătuit Vălenaș, într'o variantă a bal. „Voicu” ⁸.

Balada „Iancu-Vodă” ⁹ vorbește de:

¹ Tocil., II, 1076.

² *Cântece de țară*, pp. 93-4. („Doicin Bolnavul”); cf. *Bolgrad* și *Bălgrad*.

³ P. 94.

⁴ N'am putea spune, dacă „târguțul *Graiului*” din „Ana Ardeleana” (Pompiliu, o. c., p. 71) este = *Craiului*.

⁵ Pamfile, o. c., p. 51 („Catincuța Gendrulesei”).

⁶ Cf. Suliman-Baș[a] *Ditanul*, într'un act din 1760 (N. Iorga, *Stud. și doc.*, V¹, 327). — *Dianul* e un sat în Vâlcea; *Dianca*, un părau din Bacău și un deal (*Dianca*). — Un *Vidin* (din *Vidu*, acesta?), deal și sat dispărut, în Tecuciu (v. Dicț. Geogr. resp.). — Poate și *car dician* = car ferecat (Rev. cr.-lit., III, 224) să aparțină aici: „d'un car ferecat, de la *Diiu* legat” (Păsculescu, 21); mai curând însă, la *Dicienii* dobrogeni, cari, firește, n'au a face cu *Dacii* (cf. sârb. *dičian*, „glorios, mândru”).

⁷ Teodorescu, p. 651.

⁸ Pamfile, p. 36.

Mustafă de la Babă,¹
 Irimia din Chilia
 Și cu hoga *Diiului*,²
 Nădejdea 'mpăratului.

La fel, bal. „Gheorghită Poianu“, despre:

Trei beșlii și trei zapcii,
 Acuși sosiți de la *Dii*³.

Aiurea⁴ e vorba, în același gen, de

Trei beșlii,
 Cari țin raiaua 'n *Diiu*, etc., etc.

Mențiunile sânt dintre cele mai numeroase: una din ele, v. și mai sus, supt 6.⁵

10. Vrednică de semnalat, deși problematică, e mențiunea vestitei *Fruška-Gora* din Sirmium⁶ (Φρουγικαία ὄρη, *mons Francorum*, poate identic cu Φραγγοχώρο din Nicetas Akomina-tos⁷), într'o variantă a baladei „Ivan Iorgovan“⁸, în care eroul merge la vânatoare:

În munții *Sfranțului*
 Ș'ai *Sfranciogului*.⁹

¹ Cf. Pamfile, p. 81: „Mustafă din Babadă“ [= Babadag] (bal. „Badiu și Neculcea“). — Ca un „Cara Mustăfa, Mustăfa dila Băba“ apare eroul în chestie la Români din Serbia (Giuglea-Vâlsan, p. 111 sqq.): e vorba, fără îndoială, de cărjaliul Cara-Mustafa Felibeli („Filipopolitanul“; cf. la noi n. de fam. *Filibiliu*).

² „Boeri de-ai *Diiului*“ se pomenesc și 'n colindele putnene ale lui Baronzi (ed. Iorga, p. 46); versul următor: „și de-ai *Diamantului*“ pare o amplificare de ritm, fără valoare istorico-geografică. — Obscur e „podul de la *Tingrele*“ (p. 26: *Tengr-ill*, „Ținutul Mării“? cf. „un pod pistă Marea“, în Giuglea-Vâlsan, p. 225) și interesantă, pomenirea de „*Basarabia*, unde se face mămăliga cât corabia“, din aceeași colecție (p. 32). — De „podu pe la *tingrele*, în casa de peste drum“ și „poduri pe la *tingrele*, care trec porcii pe ele“ se vorbește și 'n varianta (tot buzoiană) din „Convorbiri Literare“, XXV, pp. 846, 847.

³ Tocilescu, I, p. 137.

⁴ Teodorescu, p. 666.

⁵ Și „drumul *Vigheniului*“ (Liuba-Iana, *Măidan*, pp. 41, 327) pare a fi: drumul *Vidinului* („Vighinului“).

⁶ Un reflex al n. unguresc *Szerém vármegye* pare a fi «țara *Sremului*» (sic), cu «cetatea *Marcului*», dintr'o variantă ardeleană a bal. Marcu (Tocilescu, II, 1071), de fapt: *Sremului*; cf. *Operele lui Gheorghe Brancovici*, ed. Iorga, p. 85: «Ioan Despot stăpânind *Sremul* și Țara Slovenească, după ce *Sremul* cu Mateiaș Craiu în estea războae au fost izbânditoriu...» (slov. *Srim*, *Srym*).

⁷ Cf. Jireček, *Das christl. Element in d. topogr. Nomenklatur d. Balkanländer*, p. 94.

⁸ O. Densușianu, *Flori alese din cântecelul poporului*, pp. 134, 135 (după „Rev. critică-literară“, V, 23).

⁹ Pentru *Sfranciog*, aici o simplă amplificare tautologică, cf. însă și n. de pasăre *sfrancioc*, *Lanius excubitor*, der grosse Würger, zis și: *francioc*, *sfercioc-gheoș* (Marian, *Ornitologia*, II, 77), *lupul-vrăbiilor*, *capra dracului* (*ghioș*, «alb», e un epitet al caprelor: v. Dicț. Acad. s. v., și Lex. din Velvendh al lui Budona: ngr-dial. *gičsoo*, ca „δνομασία αλγών“), serb.-cr. *spračak*, «Ortolan, Gartenammer» (Filipović; cf. Cihac, s. v.).

Ca *Sremljan*, „din Sirmium“, trebuie interpretat, în această ipoteză, și faimosul epitet de „(căpitan s. fecior de) *Râmlean*“¹, aplicat în unele variante² eroului (pentru *Iorgovan* însuși, din sârb. *jorgovan*, „liliac“, cf. și *Liliac*, numele „slugii lui Novac“, la Corcea, p. 87). — Cellalt epitet, „Herculean“ (la Alecsandri, *l. c.*: „Erculean“), e, de sigur, o inovație cărturărească, în legătură cu Băile Herculane (*Fontes Herculis, Herculesbad*) din aceeași regiune a *Cernei* (de notat refrenul „*Cerneleo Cerneleo*, soru-mea *Cerneleo*!“³) și cu caracterul de erou al lui *Iorgovan*: dacă pe muntele Negoșina din Buzău se întâlnește *Urma-de-Jidov*, „unde, pe o stâncă, se vede încrustată urma piciorului gol al unui om, în de două ori mărimea naturală“ (Iorgulescu⁴), asemenea acelor „urme ale lui Hercule“ (ἔχνος Ἡρακλέος... ἐν πέτρῃ ἐνεόν) pe care le arătau Sciții lui Herodot (IV, 82; cf. Lucian, *Vera historia*, I, 7), *Piatra-Iorgovanului* din regiunea Hațegului, de la Rătezat spre graniță (O. Densusianu⁵), păstrează încă, după tradiție, semnul copitei calului iorgovănesc (comunicat de d. prof. G. M.-Murgoci), ca și, de altfel, însăși albia *Cernei*:

P'al mijloc de apă
Ș'acum se cunoaște
Copită de cal,
Ghiară de ogar,
Picioruș⁶ de om,
Gheruță de șoim.⁷

Să adăugim, *in cauda*, un mic excurs asupra cânilor lui *Iorgovan* — și altora.

Vijla (p. 133), în Lex. Bud.: *vișla*, «canis aquaticus, Pudel, Wasserhund», din sârb. *vižla, vižle*, „vestigator, odorator, cuni-

¹ Pentru „Dealul *Rîmului*“ din colinde (N. Densusianu, în Rev. cr. lit., III, 196), cf. Dealul *Gararâmului* (ibid., 223), despre care v. Dacoromania, I, 468.

² Alecsandri, p. 16; Teodorescu, p. 419.

³ Sezătoarea, I, 114; cf. Tocilescu, I, 33 («Iorgu Iorgovan»): „*Cerneleo Cerneleo!*“ și Păsculescu, p. 37: «Sălco-*leo*, Vasălco-*leo*» (p. 38: «Sălco, Sălco, *lea* Vasălco»); apoi, exclam. pop. *oleo, Doamne!* (cf. bulg. *božele*).

⁴ Dicț. geogr. al jud. Buzău, p. 279.

⁵ *Graul din Țara Hațegului*, p. 65.

⁶ Deminutiv alintător, afectuos (hipocoristic), iar nu propriu-zis, micșorător; cf. *gheruță*.

⁷ Densusianu, *Flori alese*, p. 140; cf. Rădulescu-Codin, *Legende, tradiții și amintiri istorice*, p. 16. — Un duios epilog, ca al «măicuței bătrâne» din „*Miorița*“, înfățișează varianta *Stan Iorgovan*, apărută în „*Floarea Dărilor*“, II, 394.

culator, canis sagax, Spürhund“ (Bernolak, 3971), — omonimul *vâjlă*, „bățul de bătut mingea, dacă e lat la un capăt“ (Viciu) = *vâslă!* —, a fost înțeles de Teodorescu (p. 420) ca n. propriu: „*Vijla*, boldeica“, evoluând apoi, prin „*Vija*, cățeaua“ (p. 417), spre „*Vișa*, cățeaua“ (p. 415, n. 1), adecă confundându-se cu reflexul vsl. *vislŭ*, „pendens“, bulg. *visja*, „pendere“ (cf. *Vișa Cârpenișa*, „spânzurătoarea s. țeapa de carpen“ a lui *Corbea*¹), sau, prin sensul originar de „canis aquaticus“, spre *Vidra*², — cunoscut nume de *cuțe* (Viciu, 39), *boldeice*, „cățele boldite“ (cf. Dicț. Acad., s. v. *boldeiu*), sau *țânce* (cf. Ureche, ed. Popovici, 237: „*țânca Molda*“, la Const. Căpitanul Filipescu, ed. Iorga, p. 10: „*coteica Molda*“), feminin din *țânc*: *țânci*, „căței“ (rev. „Ion Creangă“, I, 91), *țâncul pământului*, „cățelul-pământului“.

Interesante de notat sânt sinonimele: *gudă* din col. Tocilescu (II, 1267; cf. Dicț. Acad.³), *schilă* (v. Dacoromania, I, 267), *tăbălușă*, „cățelușă“, din Lex. Bud.⁴, cum și apelativele: *pușlăfel* (cf. *pușlă*, „cățea“, „femeie rea“; *pușlău*, „erro, vagus, vagabundus“ : Lex. Bud.), *poșărlăi* (cf. *șarlă* și *pohărlă*, „câne“⁵) din Păsculescu (p. 295) și Vulpian (p. 31), designând coteii din suita dulăului *Togan* (Teodorescu, p. 512) sau *Potlogan* (Păsculescu, l. c.) și a cățelei *Dolfa* (Teodorescu, p. 511) sau *Dolca* (v. combinațiile lui Hasdeu, în „*Columa*“, V, 173), celei dolofane.

Pentru înțelesul, probabil, de „șoim“, al n. de câne *Togan* (din turc.), atestat ca atare și 'n Șezătoarea, V, 163, cf. și *Sacol*, n. de câne (*ibid.*, VIII, 115) = *socol*, „șoim“ (sl.).

Ultimul loc citat cuprinde însă o întreagă listă de nume, de câni, din care alegem: *Arpaduș* (*Arpadus* = *Arpád* însuși!⁶),

¹ «La țapa lui Corbea» ajunge chiar o designație geografică (*Corcea* p. 88, în bal. „Gruia lui Novac“): un fel de *Spigae* = ς Πηγὰς (pe Cornul-de-Aur.)

² Rădulescu-Codin, *Din Muscel*, I, p. 191: Ogărașii 'nainte, *Vidriți* pe urmă».

³ Apelativul *gudă* e luat drept n. propriu, atât la Toc., l. c., cât și 'n Ciobanu Plenița, p. 298.

⁴ Pentru etimologie, cf. *tălabă*, „mai mulți oameni împreună : merg oamenii cu *tălaba* la oraș“ (Rev. Tocilescu, an. I, vol. II, p. 185), despre a căru' sinonimică v. Gheorghiu, *colectivul ceată și sinonimele sale*, în „Arhiva“ din Iași, IX, 392: *potale*, *haită*, etc. 'având și înțelesul de «cățea, *puiță*», ca și *schilă*). — Lista lui Gheorghia (l. c.) e, de altfel, incompletă: *gloată*, *holoată*, *lămușale*, *poșidic*, *poșijie*, etc. lipsesc.

⁵ Șezătoarea, III, p. 8 — *Jalap*, „câne voinic“ (Codin, 41), ar putea fi *gelep* (cf. *ciobea*, „câne ciobănesc“).

⁶ Cf. *Burcuș* = ung. *burkus* (din *Brandenburgus*), pop.: „Prusian“ (De „Burcuș“ sau „Prais“, cu care s'au luptat cățanele ardeleni la „Câne-Creț“

Busoi (= *Bosoiu*, „golanul“, sl.), *Blanșa* (= *Blanche*, „alba“, cf. *Garson* = *garçon*, „băiat“), *Braica* (cf. *Braiu*, sl. *brajo*, *brajko*, „îrățior“), *Cain* (cf. *David*, *Solomon*, poate și *Samson*, deși *samson*, *sampson*, turc. *samsun*, ngr. $\sigma\alpha\mu\psi\acute{\omicron}\nu\iota$, „dulău din Samsun“). adecă: $\rho\varsigma\ \text{'}\text{A}\mu\iota\acute{\omicron}\nu$ = *Amisus*, la Marea-Neagră, e atestat și ca apelativ: *samsoni*, „dulăi de curte“, — ca rivalul lui *Samurache* din fabulă, — d. ex. la Iorga, *Scrisori către Hagi-Pop* p. 40), *Dirviș* (= *derviș*, cf. *Turcu*, *Sultanu*, *Suliman* = *Soliman*, *Suieiman*, *Osman*, etc.), *Filodor* (*Filodor*, cf. *Ghibon* = *Gibbon*, *Oteli* = *Othello*, etc.), *Hercu* (= *Hercules*, *Hercul*), *Paris*, *Paris* (nu *Parisul*, ci *Paris*, fratele lui *Hector*, — cf. *Parisache*, — precum n. de cățea *Viena*, *Vieana* e *Diana*), etc., etc.: lista se poate completa, între altele, cu cele din *Liuba-Iana* (*Măidan*, p. 114 sq.), *Gaster* (*Chrestomatia*, II, 260) și *Damé* (*Terminologia*, 181). — P. nume ca *Fidel*, *Corbu*, etc., v. deja la antici: O. Keller, *Antike Tierwelt*, I, p. 135 sq. — P. megl. *Șarcă*, n. de cățea (*Papahăgi*, *Megleno-Români*, II, 121), cf. pol. *szarka*, „chien gris“.

Ca o contre-partie, putem pomeni câteva n. de familie cu însemnarea originară de „câne“: *Chercea* = sârb. *kerče*, „Spürhündin“ (*Filipović*; cf. însă și n. fam. și geogr. *Cherciu*); — *Cobelea* = sl. *kobelj*, „der männliche Hund“ (*Berneker*); — *Cutava* = ngr. $\kappa\omicron\upsilon\tau\alpha\beta\acute{\alpha}\varsigma$, $\kappa\omicron\upsilon\tau\acute{\alpha}\beta\iota$, „cățeluș“ (cf. *mr.*); — *Cuțuiu* = *cuț(u)* + *-uiu*; — *Spacu* = cech. *spako*, „canis“: așa se cheamă la Herodot (I, 110) *Meda* care a alăptat pe *Cyrus*, ca *Lupoaica* pe *Gemeni*¹: $\text{Κυνὸν κατὰ τὴν Ἑλληνῶν γλώσσαν, κατὰ δὲ τὴν Μεδικὴν Σπακῶ}$ (cf. *npers. aspâka*, turc. *spaka*, „câne“). — Nu credem că e același lucru cu numele lui *Barac*, care corespunde, în adevăr, unui apelativ *barac*, „câne“ (= turc. *baraq*, „Pudel“ sârb.-bulg. *barak*, *idem*; cf. *Dicț. Acad.*), dar și numelui biblic,

¹ Același motiv, al alăptării prin animale, se întâlnește în legenda lui *Miloș Cobilici* (în loc de: *Obilici*, prin et. pop. cu *kobila*, „iapă“), care, născut dintr'o „Romântă“ (păstorită), fu nutrit de o iapă: „Vlahișnica rodila, prod kobilom odhranila“ (*Miklosich, Beitr. zur Kenntniss d. slav. Volkspoesie*, în „*Denkschr. d. Wien. Ak.*“, XIX, p. 71); cf. și „*Făt-Frumos, Fiul-Iepi*“ (o frumoasă variantă, în „*Floarea Darurilor*“, în care e de remarcat și numele *Cujbă-lemne*, al cunoscutului personajiu mitic *Strâmbă-lemne*, la *Frâncu, Moșii*, p. 274: *Cârână-lemne*, adecă: „încuibă, îndoaie copacii ca o cujbă“) — Nu ca „fii ai lepei“, ci mult mai peiorativ trebuie înțeles, firește, epitetul satiric de *Iepași*, dat de „joimiri“ Moldovenilor, după spusa lui *Neculce* (ed. *Kogălniceanu*, II, p. 258): ἰππόπορνο!

Βαράχ, „Fulger“, „Ilderim“ (v. Zonaras, *Annales*, ed. Bonn, I, p. 85; cf. Cedrenus, ed. Bonn, I, p. 95).¹

11. Munții *Ceardagh* (nu *Ceardac*!) se pot, cred, recunoaște în anume variante ale baladei lui Novac.

Varianta gorjană din Tocilescu² vorbește, în adevăr, când de „munții de *Cearideal*“, când de „munți de *Cerdeal*“, când de „munții din *Ardeal*“, — ceace nu poate însemna decât o etimologie populară, consecutivă înlocuirii lui *-dagh* prin echivalentul românesc.

De *Ardeal* e însă vorba, apriat, în „Cântecul lui Ghiță Cătănuță“:

Treceă dealu-*Ardealului*
Și valea Sabarului,
Câmpii Severinului³

Pe culmița dealului,
Dealului *Ardealului*⁴.

Interesantă, apoi, varianta din Bănat („Gruia înainte de în-surat“), în care se pomenește de *Stari-deal*, „Dealul-Vechiu“:

Sus la munți, la *Stăligeal*,
La cerdacul lui Novac,
Este-o masă mare 'ntinsă
Cu postau verde cuprinsă...⁵

12. *Nicopole* se găsește, ca atare, în „Aguș al lui Topală“ din col. Teodorescu (p. 612) și în următoarele versuri din col. Tocilescu:

Ca să ridic ordia
S'o duc în deal la Uda (*sic*)⁶
Să bată *Nicopolea*⁷.

De adaus, această enumerare a raialelor turcești:

Turcii Malageni,⁸
Câni Giurgiuveni,
Hoții Brăileni
Și *Nicopoleni*.⁹

¹ Sensul de „bășici supt limbă, pricinuite, după credința poporului, de mușcătura unui câne turbat“ al pl. *căței* (cf. *căței de turbă*) există și 'n slavă: rut. *stencea*, serbo-cr. *stenci*, „Zungengeschwülste“, pl. lui *stencac*, „junger Hund“ (*Arch. f. sl. Philologie*, XXXVII, p. 472); cf. gr. *χύων* „convulsie a gurii“, *χυωνός σπασμός*.

² Pp. 107, 108, 106, vol. I.

³ P. 169.

⁴ P. 173.

⁵ Popovici, p. 99.

⁶ Poate: *Oda(ie)*.

⁷ Bal. „Rădița“ (I, p. 90).

⁸ Probabil: *Ma(h)alag(i)eni*, din *Mahalà* (cf. *Ghighen*).

⁹ Tocilescu, I, 67; cf. 69.

13. De *Nadolia*, adică: Anatolia, e vorba, în special, în bal. „Voica din Nadolie“ a col. Păsculescu:

Dedeși pe Voica
Să se prăpădească
În *Tara Nadolească*,
Tocma 'n *Nadolie*,
Cea țară pustie¹.

Peste *Nadolie*,
Cele țări pustie

din bal. „Domnul Chipor-Craiu“ a aceiași culegeri² a devenit aproape o formulă, întrebuițată în descântece și cimilituri³.

14. O pomenire a *Bagdadului* am văzut deja supt no. 7; alta, o aflăm tot în col. Teodorescu, p. 640:

Stăncuța de la *Bagdat*,
nepoată de împărat.

15. Cu „orașul *Jubbel* de pe râul Tigr, mai jos de Bagdad“ identifică Teodorescu (p. 571, n.) pe *Șupel* din balada „Stanislav“:

Paloșul de la *Șupel*,
Cu tăișul de oțel.

16. „Un colind de insurat“ din col. Teodorescu (p. 80) vorbește de găteală:

Cu brâu de *Tocat*,
Cit de *Țarigrad*⁴,
Cinci galbeni luat.

Alt colind, „de fată-mare“, din aceeași colecție (p. 87) are această foaie-de-zestre:

¹ P. 167; cf. Giuglea-Vâlsan, pp. 254, 256 (varianta „Voichița“).

² P. 152.

³ Cf. „Cântecul Crișului“ (Tocilescu, I, 32):

M'am dus în țări pustii,
În ale *nadolii*.

⁴ Cf. Pompiliu, p. 59:

Și inel mândru suflat
Și basmă din *Țerigrad*;

sau Mateescu, p. 38:

Și brâu lat de *Țarigrad*,
Șapte galbeni cotul luat.

(Despre „mere de *Țaligrad*“, v. Șezătoarea, V, 42). De însemnat, în aceeași ordine de idei, mențiunea *Indiei*, în col. Alecsandri, p. 78:

Papuci în badii,
Aduși din *Indii*.

P. *badii*, v. Șăineanu *Infl. or.*, II¹, 34, și Dicț. Acad., s. v. *bădăiu*; iar pentru *Veneție* (arme, pistoale, țoale de *o*), v. *Dacoromania*, I, 265, n. 2, adăugind, între altele, și „urma de *veneție*“ din canăcia publ. în „Rev. Tocil.“, III, p. 399 sq. („răsvan“ = *rădvan!*), cum și „hobotul roșu cumpărat de la *Veneția*“ sau „*Veneții*“ din alte orații nupțiale (Marian, *Nunta*, pp. 821, 827; cf. *ibid.*, p. 332: *Olendreni* = *Holländer*, negustori *olandesi*, — ca și „băieșii“ *holoangări* din Viciu, p. 156, care poate fi *Handlanger*, Dicț. Acad.).

Și brâu lat
De Țarigrad
Cu cinci galbeni luat,
Și ciumberi
De la *Berberi*¹,
Călțuni lați
De la *Tochați* (*sic.*)²

Avem, deci, mențiunea aceluia *Tokat* s. *Tokad* anatolic, Capitală a sangeacului și cazalei turcești din vilaetul Sivas (Asia-Mică), vestit odinioară prin „les impressions sur étoffes pour coiffures et voiles“ (Vivien de Saint-Martin³): „basmă și cit de *Tocat*“ figurează printre „stofele aduse din Constantinopol“ la noi, în Șăineanu, (*Infl. or.*, I, p. CCX⁴).

17. De pomenirea *Ierusalimului*⁵, *Galileii*, etc., firească în colindele religioase mai ales, ne-am ocupat, deși incidental, aiurea (v. Dacoromania, I, 468). Aici, ne vom mărgeni să semnalăm oarecare amănunte nouă, relative la *Jordan*.

Când, în cutare descântec din Tocilescu, se spune că „pleacă șarpili la râul lui *Jordan*“ (II, 1143) sau când, într'un alt descântec din același (II, 1138), se vorbește de „râul lui *Jordan*“,⁶ e clar pentru toată lumea că e chestia de „râul *Ior-*

¹ Pentru *Berberi*, cf. obișnuitul *Barbarezi*, în „Herodot“, ed. Iorga, p. 20: *Bavarezi!* (Aceiași confusie în albanesă: G. Meyer, s. v.). — Despre *tarabolus*, „broboadă turcească de Tripolis“, v. Șăineanu, s. v.

² Cf. și Tocilescu, I, 67:

Să-ți ia iie dintr'o mie
Și rochiță de *cuhnie*
Și brâu lat de *Țaligrad*,
Cotul cinci galbeni luat
Și papuci de la Turci,
Potcoviți cu coji de nuci.

Originalul are, de sigur: *cutnie*, care a fost înlocuit prin *cuhnie* („bucătărie“) sau *cutie* (p. 70), — etimologii populare.

³ *Nouv. Dict. de Géogr. Générale*, v^o.

⁴ Să amintim totuși că *toqat* înseamnă turcește și un „petit endroit à l'extrémité de l'échelle dite du Grand-Seigneur [= *Schela 'mpăratului*!]“ (Kieffer-Bianchi, II, 340) și că n'am putea recunoaște pe *Tokat* de mai sus în Păsculescu (p. 274):

Pantalonii de șaiu *tocat*,
Cotul opt galbeni luat,
Tot adus din Țarigrad.

Pentru „*Tochați*“, cf. ritmul și *Tokatți*, „din *Tokat*“, epitet al lui Minas, autorul „Cântecului de jelire“ armenesc (tradus de Buiuciu).

⁵ „*Cetatea Irodului*“ se pomeneste într'un colind buzoian („Conv. Liter.“, XXV, 760; cf. *ibid.*, p. 761: „legea *rodului*“), ca și „*Marea-Roșă*“ (p. 761).

⁶ „Pe cărarea lui Trăian, la pârâul lui *Jordan*“ duce „*Maica Domnului*“ pe suferindă, într'un descântec din Pompiliu Pârvescu, *Hora din Cartal*, p. 66. — Acolo, „o băgat-o pâra'n brâu, în apa *Jordanului*“ (*ibid.*).

danului", în care s'a botezat Mântuitorul, iar nu de apa unui Iordan contemporan și profan oarecare.

Nedumeririle nu privesc numele însuși, dar ele există.

Un colind din Ardeal sună:

Pe noi ne-a lăsat
Cea Sântă-Mărie
Troapa lui Iordan.

Editorul, Viciu, interpretează: „de a se întoarce, cum s'a întors Iordanul“ (p. 92) și, gândindu-ne și la „Iordanul turnă-se înapoi“ din Psaltire, am propus (Dacoromania, I, 268) ca etymon pe gr. τροπή (cf. *tropariu*, dar și nota 1). N'am putea admite, însă, același lucru, d. ex., pentru următorul pasagiu dintr'un descântec (de orbalț) din col. Hodoș¹:

Să se ducă 'n Tropă (sic) roșie
Să prindă o mreană roșie, —

unde numele propriu e fictiv, rezultat din înțelegerea greșită a versului:

Să se ducă 'ntr'o apă roșie.

18. Întorcându-ne în Europa, mai putem însemna: *Drinul* adriatic (albanes), de care e vorba în versurile din bal. «Aga Bălăceanu»,² — „pădurea Drinului“, de lângă „munții Gambriului“ (cf. ngr. γαμβρός, „ginere“, „cumnat“), — și care nu poate fi una ca *Andrianoplul*, cu tot bulg.-pop. *Drēnopolje* (Krek, *Slav. Literaturgesch.*³, p. 552); — apoi: *Bosnia*, în „Baba de la Bozna“ din col. Alexici (I, 32);³ *Cladova*⁴ și *Târnova*⁵, împreună cu *Diul* (Teodorescu, 422), sau, de cealaltă parte a cursului Dunării: *Siliștra*⁶

¹ *Descânțece*, Sibiu 1912, p. 57.

² Tocilescu, II, 1265.

³ Mențiunea *Timișoarei* în bal. „Corbea“, var. Păsculescu (p. 288: „zace Corbean *Timișoară*“ și p. 229: „În temniță, în *Timișoară*“) e, probabil, efectul et. pop. cu *temnicioară*, care și apare în var. de la p. 224: „Din temniță în *temnicioară*“; cf. în Rev. cr.-lit., III, 60: „La *Chimniță* mi-l băgă“.

⁴ Foarte frecventă mențiune a *Cladovei*, ca și a numeroase alte localități (din «Bugărie» și «Rumânie». acestea), se face, natural, în col. Giuglea-Vâlsan *passim*.

⁵ La Giuglea-Vâlsan, p. 105: *Târniava*. — Posibil însă, ca aici să fie vorba de o *Târnavă*, apriat; cf. și acest „incipit“ al unui cântec din Teleorman (Șezătoarea, V, 31):

Frunzulița foi cu nalba,
Voinicul de la *Târnavă*,
Ce-i născut la Asanaga [= Asan-aga],
Botezat în Botoroaga.

⁶ De obicei: *Dristor* (v. Teod., p. 570), de unde: *Dristurenii* (p. 562).

și *Aslovăț* (p. 690)¹, până la *Marea-Neagră*, menționată în descân-tece din Botoșani, Tutova sau Vlașca² și, în sus, până la *Tighinea* („Tanghinea“ din col. Codin, „Tighenia“ din Ciobanu-Plenița³), de la „coadele Prutului, sus pe apa Nistrului“ (Mateescu, p. 45) spre „coadele *Tinosului*⁴, cam prin câmpii *Nistrului*“ (de „temnița *Nistrului*“ e vorba aiurea, ca și de „temnița *Hotinului*“, interpretată greșit ca: *Oltinului*), spre «coada *lalpăului*“ (lalpu-gului)⁵, ori spre „coade de Mări“.⁶

¹ Bal. «Juganii»: «Colo'n târg la *Iasloveț*, und' se vând jugani cu preț.“ — „În oraș în *Dobrogea*“ se face căsătoria Domnului cu fata“ Leti-nului bogat și de lege lepădat“; — „p'âl cal bun și *dobrogean*“ vine un «voinicel ortoman“, în *Cântecul Șarpelui* din col. Tocilescu, I, 10 (Legătura originală cu Dobrogea e totuși dubioasă din cauza slav. *dobro*, care ar putea fi o simplă versiune a lui *bun*, — la Păsculescu, însă, p. 173: „cal *negru dobrogean*“, — precum „în oraș în *Dobrojiță*“ din Ciobanu-Plenița, p. 268, amintește pe: „La Moldova-i *dobro jittie*“, i. e. viață bună, al Basarabenilor, despre care v. monografia răp. State Dragomir asupra Basarabiei); — p. epitetul *pazarghian* (*bazarghidan*, *bazarian*, „târgovăț, negustor“), al lui Tudor *Dobrogeanul*, numit încă: *zavalaș* («sărman») și *heisicol* (probabil: *heisicoglu*, *hasicoglu*, «fiu de *hasichiu*, „soldat din garda imperială“), v. Șăineanu *Infl. or.*, și Tiklin, s. v., cum și Giuglea-Vâlsan: «Și cărnii (*sic*) de leșeni, și de *Dobrogeni* și de *Bezărgheni*» (p. 168), «Câinii de Ieșeni și de *Bezărgheni* și de Ungureni» (p. 278). — Pentru «orașul *Paraipan*» din Corcea (p. 78), cf. și satul *Paraipani* din Putna.

² *Ibid.*, II, 1519, 1522, 1530.

³ *Cuvântări adânci*, p. 298, (în bal. „Costea“):

Pe câmpul *Tigheniet*

Și pe-al *Tighenuței*.

Colinde moldovenești inedite, ce posed în manuscris, vorbesc a, ijde-rea de „Tighina“, ca de un târg vestit prin fierărie.

Că *Ceobâlcie* din Păsculescu, p. 173, e în adevăr: *Ciubârciul* basara-bean (deși, în poezie, e vorba de „voinic ardelean“), arată varianta din Tocilescu, I, 6: *Ciobârcie* (rimând ca și dincolo, cu „de *mischie*“ = *de-mischie*). Adăugim că *Ciubârciul* are un quasi-omonim în n. de gărlă ieșean *Ciobârciu*, *Ciobârcia* (cf. și n. de baltă *Ciobarciul*, tot acolo).

⁴ Tipărit greșit: *Finosului*, în Păsculescu, p. 309.

⁵ Alecsandri, p. 49. — mențione nesigură a *Smilului* (Ismail): «De la vadul Diului, (= Dinul, Vidinului?) până 'n câmpul *Sminului*“ (Teod., 560).

⁶ Giuglea-Vâlsan, p. 214, cu explicație: „smârcuri, golfuri“ (cf. *boaz boghaz*, turc., „canal“, în „Iovan Iorgovan“: poate și *provaz* din «ogari de *provaz*» nu e apelativul, cu înțeles de „lanț“, cum se înțelege de obicei, ci — acomodată cu *Boqaz*, «Bosforul» — *Provadia* buloărească).

Dacă nu lipsește, apoi, „țara *Harțagului*“ (*Hațegului*)¹, nu lipsește nici „târgul din *Moviloiu*“ (= *Moghilău*), unde „s'a dus tata cu opt boi“²; ba încă, alături de „dealul *Piscului*“ și „codrii *Nistrului*“, avem curioasa apariție a „câmpilor *Leșiei* ș' ai *Șovedriei*.“³

Exotică e pomenirea munților *Caucas*, supt forma: *Capcaz*⁴, dar perfect explicabilă în cântece de cătănie basarabene, — precum explicabile sânt în cântecele cătanelor „austriace“ (sau în „strigăturile“ care le păstrează ecoul) mențiunile *Vienei*⁵:

Hai, maico de mă petreci
De aici până la *Beci*,
Din *Beci* în Italia
Că-acolo mi-i stația mea⁶, —

ale *Custozzei* (amalgamate cu *Cosova*):

Frunză verde ca iarba,
Viersu de la *Costova*⁷,
Din țara Italia⁸, —

sau *Milanului*⁹:

Foaie verde foi de rouă
Din anu' cincizeci și nouă
Mi-o venit o carte nouă,

¹ Pompiliu, p. 64; Vasiliu, p. 15. — Ori: *Herțegovina* (e vorba de „Banul“ ei)? — *Orăștia* e pomenită în bal. suceveană «Necșan» (Vasiliu, p. 82): «La târgu la Oriștia».

² Pamfile, p. 327. — *Movildu* apriat, în Marian, *Nunta*, p. 338.

³ Teodorescu, p. 444; cf. p. 446; «Șerpii *Leșiei* ș' ai *Sovedriei*“ = *Lehieii* (Polonici) și *Suediei*? Cf. încă *Movila Svezilor* (lângă *Bender*, și, în Pamfile, p. 284: «Nu-i nici *Polah* [= *Poliac*], nici *Tatar*“.

⁴ „Lungu-i drumul la *Capcaz*“ (col. *Madan*; cf. *Arbure, Basarabia*, p. 177, și *D. Ralet, Savenire și impresii*: volumul acesta, tipărit la Paris, în 1850, cuprinde specimene din cele mai vechi de poezie populară). — Un cântec ostășesc despre *Plevna*, în col. *Din popor*, p. 122; altul, în „*Floarea Darurilor*“, II, 394. — Nici ecoul emigrărilor în Lumea-Nouă nu lipsește: „*Vino, dor, de la badea: Din fundul Americii, Din mijlocul fabricii*“ (*ibid.*, II, 523).

⁵ Poate și *Vienez*, mai curând însă *Venețian*, în Teodorescu, p. 574 („*Stanislav*“):

Mai din josul vadului,
Vadului *Venezului*...

Ca *Venețian* trebuie înțeles, însă, neapărat: *Diamandi Vnițeanul* *Roșca* (Iorga, *Stud. și doc.*, III, 86), poate și *Grigoraș Venitic* (*Stud. și doc.*, VI², 235), precum *Dumitrașco Rogoianul* (*Ștefulescu*, în „*Bulet. Soc. Geogr. Rom.*“ pe 1907, p. 105) e, foarte probabil: *Raguzan*, „*Dobrovenetic*“ tot așa, *Rogoianca*, n. de sat din Prahova (cf. însă *rogoș*, „cornut“, *rogoz* și *rogoianca*, nume de joc, ca și *simianca* = *Siblianca*, deci = *logoianca*, „*Lugojana*“, din *Lugoj*).

⁶ *Tocilescu*, II, 1084.

⁷ „*Câmpul Mierlei*“ (sârbește *Cosovo*, la noi: *Cosoba* în *Ilfov* și *Cosovățul* în *Mehedinți*), a viciat, astfel, numele it. *Custozza* = lat. *Custodia*, „*Veglia*, *Filareta* (ngr. *φυλαρέτο*), *Straja*, *Storojineț*“.

⁸ *Tocilescu*. II. 948.

Carte de la *Măielant*¹,
De la 'năițatu 'mparat,
La Italia - am plecat,
Tocma 'n ziua Paștilor,
In țara *vârvorilor*...²

19. Cu privire la „Tătărirea *Crimului*, *Nadolii* •pământului“ din balada analizată în *Omagiul Iorga*, l. c., evident: „Tătărirea Crimeii“, *Crâmului*³, e denotat varianta: *Crinului*, — poate efect al ritmului:

Vin Tătării *Crinului*
Și cu-ai *Rosmalinului*⁴.

Iar, privitor la *Rosmalin* însuși, care, de obicei, designază niște munți, cf., pe lângă cunoșcții „munți ai *Rusalimului*“ din colinde (deci: Ierusalimului), și: „munții *Rozmarinului*“, — cadrând cu „*Crinul*“ de mai sus, care poate fi înțeles însă și ca sinonim al lui *zadă*, „larix“, (v. Panțu, *Flantele*, s. v.).⁵

În aceeași ordine, trebuie citați „munții *Cadrinului* (*Cadrinului*)“ sau „munții *Crinului*“ din bal. „Miu Haiducul“⁶, într'o variantă a căreia se spune și:

Din floarea *Cadrinului* (*sic*),
De sub frunza teiului.⁷

¹ Din germ. *Mailand* (cf. și *Mailat*). — Cf. *Chenigref*, etc., în poeziile „cătunești“ din Pop-Reteganul, *Trandafiri și vioarele*, p. 64 sqq.

² Contaminație între *varvari* (barbari) și *vâlvoare* (vîlvătaie, flacăra).

³ *Crâmul* (Crimeia), împreună cu *Bugeacul*, dar și cu *Craina* (sârbească), obvine în bal. „Stoian Bulibașa“ din col. Tocilescu, I, 58; cf. și *Alecsandri*, p. 72:

Și *Bugeac* am pustiit,
De bahmeți [= cai, armăsari tătărăști] l-am pustiit,
Bugeacul pe jumătate
Și *Crâmul* a treia parte...

Și bal. *Șiret Cărpălabu* (Conv. Liter., XXXIII, 772 sq.), după ce vorbește de „*Manafi*“, „*Tătari*“ și de *Diiu*, spune (p. 773):

Iar el, *Șiret Cărpălabu*,
Care-a sărăcit *bugeacu* (*sic*),
De când au *cărpălăbit*...

Cărpălab, în loc de „*părcălab*“ (aici, în sens de „perceptor“), — o etimologie populară cu *cărpă* (cf. și a *cârpi o labă*, „a da o palmă“), — se întâlnește și 'ntr'o povestire din *Graiul Nostru*, I, 159.

⁴ Alte exemple, v. *Omagiul Iorga*, l. c.

⁵ Pentru „câmpi“ *Oimacului*, înde-i prânzu *Turcului*“ (Popovici, p. 52), cf. n. de plantă *omiac*, *omac*, *omag* (Panțu, p. 194).

⁶ Tocilescu, I, 162, 164; cf. *Pamfile*, p. 80.

⁷ *Ibid.*, I, 134.

Să adăugim, pentru a încheia: „Munții *Chilimbarului*“ din bal. „Ioniță“¹ și „codrii *Londrului*“ din „Ghiță Cătănuță“², iar — în legătură, poate, cu „câmpii Leșiei ș' ai Șovedriei“ sus pomeniți, cum și cu „codrii *Ghinghii*, ai *Măgdălii* și ai *Șovirgii*“ din Pamfile³, enigmaticii „Codri *Irșivini (sic)* ș' ai *Suvelniți*“⁴.

II. Prosopographica.

Numele diferitelor personaje din poezia populară se lămuresc adesea prin comparația aspectelor ce le iau în deosebitele variante.

În cele ce urmează, ne ocupăm de câteva dintre ele, care au fost nebăgate în seamă ori explicate greșit.

1. Un descântec de bube-dulci, publicat de Pamfile (*Boli și leacuri*, p. 18) păstrează, socot, — ca reflex cărturăresc în popor, — numele lui *Joie* și *Apollo*:

M'am sculat la prânzișor
Și 'ncălecaiu pe-un mânzișor
Și m'am spălat
Cu aur și cu argint
Și m'am închinat
La *Gioi* și *Apilo*
Și la lemn
Și la fiarele pădurilor,
La puterile întunericului,
La lună și la soare
Și am plecat pe cale
Pe deal și pe vale...

În adevăr, *Apilo* nu poate fi interpretat, din cauza lui *Gioi*, ca: „apelor“, iar *Gioi* nu poate fi înțeles, după simțul nostru, ca un *Joi Doamne* din refrenul colindelor (Rev. critică-literară, III, 194): etimologie populară, cu *Joi* (ziua), din obișnuitul *Ler(oi) Doamne!*

• 2. Un colind muscelan din culegerea Codin (p. 138) cuprinde un confuz pomelnic de Sfinți, în care Sf. Nicolae stă alături de Sfinții din serbătorile Crăciunului, dar și de „Sfântu-

¹ Pamfile, p. 89. — Dar nu-l curent al acestui punct trebuie mărit cu 1 (deci: 20), ca și precedentele, până la no. 10, cules din greșală de două ori.

² Rev. „Ion Creangă“, III, 272 (împreună cu „Fântâna Porumbului“ și „Moșia Păunului“).

³ În bal. „Călina-Mălina“ (p. 55), cu varianta (p. 57):

La codrii *Ghinghii*,
Ai *Ghenghelinii*.
La *Șoverjâi* (= ung. *Also*—?).

⁴ Var. a bal. „Miu Zglobiu“, în Tocilescu, I, 187. — Cf. „codrii *Arșinilor*“, dintr'un descântec de samcă bucovinean, în cari Hasdeu (s. v.) vedeă pe însăși *Hercynia (silva)*!

sfete Gheorghe“ și „Sfântu-sfete Ilie“ (*sfete* = sl. *sveatii*, „Sfântul“, și *Trisfetitele* = *Trisveatiteli*, „Trei-lerarhi“: tautologie!).

Adevăratul caracter al pomelnicului se clarifică prin varianta de „colind religios“ din colecția Baronzi (*Un mănunchiu de colinde*, ed. Iorga, p. 69), care prezintă în plen soborul Sfinților dintre Nașterea și Botezul Domnului, fără alt amestec și 'n ordine strict-calendaristică:

Lângă bunul *Dumnezeu* (și *Maica-Precista*)
 Șade Moș, *Moșul-Crăciun* [25 Dec.].
 Lângă Moșul, *Moș-Crăciun*,
 Șade sfânt, *Sfântul Ștefan* [29 Dec.].
 Lângă sfânt, *Sfântul Ștefan*
 Șade sfânt, *Sfântul Vasile* [1-iu Ian.].
 Lângă sfânt, *Sfântul Vasile*,
 Șade sfânta *Bobotează* [6 Ian.].
 Lângă sfânta *Bobotează*,
 Șade sfânt, *Sfântul Ion* [7 Ian.].

De notat, și 'n acest soi de Calendar poetic popular, repetarea epitetului, — poate ca simplu efect de ritm, mai curând însă ca un răsunset al formulilor bisericești: „Sfânt, sfânt, sfânt Domnul Savaot“, „Domnul Domn“, etc.

3. „Toma *Alimoș*, boier din țara de jos“, la Alecsandri; „Toma *Alimoș*, haiduc din țara-de-jos“ la Teodorescu (p. 581); „T. *Alimoș*“ la Corcea (p. 15); „T. *d' Alimoș*“ la Tocilescu (I, 38; în titlu: „T. *Alimoș*“); „T. *Dalimoș* s. *Dalimoj*“ la Vasiliu (p. 13, pe lângă *Alimoș*); „T. *D' Alimoș*“ la E. Hodoș¹; „T. *Alimoș* și *D-Alimoș*“ la Alexici (I, 34); „T. *Dalmoschi*“ la Codin² (sporadic, ca și *Dalimon*): așa apare, obișnuit, numele personajului legendar din celebra baladă a lui Alecsandri (colecția Popovici, I, 91, îi zice: „Toma Haiducul“).

Alături de acest nume³, însă, și-a făcut loc interpretarea de etimologie populară: „Toma *lui Moș*“ (în text: „Toma *a lui moș*“) la Păsculescu (p. 250), cf. Arbure (*o. c.*, p. 186): „Toma *Lumoș*“.

Atâta a fost de-ajuns, pentru ca Hasdeu, combinând varianta populară cu balada „Aguș al lui Topală“, pe care o consideră ca un dublet al celeilalte, să afirme că *Toma Alimoș* = *Topal Ali-Musă*, „Turc ori Tătar“ (Etym. Magn., supt *Alimoș*; cf.

¹ *Poesii populare din Banat*, II, 69.

² *Din Muscel*, 263.

³ De „*Alimoș*“ vorbește în „Scrisorile“ sale, și I. Ghica: „cobzarul zicea din gură pe *Alimoș*“ (ed. Haneș, III, 112).

ibid., IV, p. CCLXXIII, unde Hasdeu stabilea altă ecvație: *Alimoș* = *Athlamos*, Hanul tătäresc din 1345¹.

De fapt, oricât de ademenitoare ar fi identificarea cu *Athlamos*, care, ca *Altamiși*, s'a transmis prin „Alexandrie“, păstrându-se, poate, și ca n. de munte (v. *Rev. Istorică*, VI, 183), și cu toate că, în cutare însemnare din 1744, pe un Octoih, se pomenește chiar de „Odaia *Ali-bașu Topal*“ (v. *Rev. Tiner. Română*, III¹, 179)², se pare că numele de *Alimoș* nu e altceva decât un termen oriental pentru „vultur, vultan, vâlcă“: un *Alimosch*, cu trimitere la „Geier“ (cf. *Lämmergeier*, vgr. *αλγυπιός*, lat. *aquila barbata* s. *gypaetus barbatus*), se găsește înregistrat în vol. I-ii din ed. a VI-a a *Lexiconului Meyer*.

Pentru a putea controla datele și a preciza lucrul mai deaproape, ni-ar trebui o literatură din care, aici și acum, nu avem la îndemână decât — titlurile³.

4. Despre *Manea* (la Popovici, p. 91: „Maniu“), rivalul și ucigașul lui *Toma Alimoș*, Hasdeu (*Etym. Magn.*, I, 880) spune că e „un nume de rău augur în poezia poporană română și în cea slavică meridională: la Serbi și la Bulgari *Manoilo Grecul* este personificațiunea epică a cruzimii și a perfidiei tot-odată“.

Remarcăm întâiu că identificarea e admisibilă pentru

Manea slutul
Și urătul,
Manea grosul
și 'arțăgosul

din varianta Teodorescu (p. 582), nu însă și pentru

Drăgălașul fetelor
Iubeșul nevestelor

din versiunea Păsculescu (p. 250), d. ex.

În mai toate variantele, însă, *Manea* e înfățișat, în același timp, ca

Stăpânul moșiilor
Și domnul câmpiilor.

V., d. ex.: Teodorescu și Păsculescu, l. c.⁴

¹ În *Chiran-Hanul* din „Stoian Bulibașa“ (Tocilescu, I, 58) avem, în schimb, pe *Hanul Ghirai*. — Cf. și *Almyš*, n. de principe bulgar (turanic).

² Cf. și *Toma cel bogat* din „versul de la Vergel“ (*Rev. cr.-lit.*, III, 213)

³ H. Suolahti, *Die deutschen Vogelnamen*, Strassburg 1909; — Roland, *La faune populaire de la France*, II, IX (1911) și X² (1915); — Giglioli, *Avifauna italiana*, Firenze 1907; — D. Bikélas, *Sur la nomenclature moderne de la faune grecque*, Paris 1879; — Swainson, *The Folklore and Provincial Names of British Birds*, London 1886; — A. W. Thompson, *A Glossary of Greek Birds*, Oxford 1895. — O. Keller, *Antike Tierwelt*, II (Leipzig 1913), deși foarte bogat în nomenclatură poliglotă, nu dă pe *Alimosch*.

⁴ În var. Popovici, totuși: „Săvai Maniu Cânele“ (l. c.). — Pentru „*Hanea-Manea* cînchilor, stăpănu moșiilor“, cf. cunoscutul *Halea-Malea* = lupul, din cimilituri și formulete (v. *Dacoromania*, I, 281).

Dar, atunci, poate că nu e o simplă coincidență, că, în cutare poveste suceveană, culeasă în „Șezătoarea“ (IV, 193 sqq.), numele unui năzdrăvan, fiu al lui „Andrii Pavăl de la Moghiliță“ e tocmai așa: *Manea Câmpului*, — ceea ce, povestea explică, în legătură cu *mana câmpului*, astfel: mama eroului „o purces groasă“ dupăce „s'o luat pi câmp și-o strâns di tăti buruenili câte-o floare — le-o fiert și li-o băut zama“ (l. c.); deci, o personificare a roadei câmpului.

E, în orice caz, o relație ce nu se poate tăgădui între „Manea Câmpului“ din poveste și *Manea câmpilor* din următoarea variantă a baladei:

Toma de prânz s'apucă;
Dar la el cine veneă?
Veneă *Manea câmpilor*,
Stăpânul pădurilor,
Drăgălețul fetelor,
Iubitul nevestelor.¹

Observăm tot odată, că epitetul de „*cumpărosul*“ (= ngr. *κουμπάρος*, mr. *cumbar*, „compère“?)² fetelor“ dintr'o variantă vâlceană a bal. „Ghiță Cătănuță“³:

Haiducu moșiilor,
cumpărosu fetelor,
drăgostos nevestelor

apare ca perfect paralel cu „*drăgălețul fetelor*“ de mai sus; iar, dacă ne gândim că cellalt epitet: „haiducul moșiilor“ e mult mai la locul său în balada „Toma Alimoș“, sântem în drept să presupunem că tiparul pasagiului citat din „Cătănuță“ a fost desprins din *această* baladă.

5. Caracterul de baladă „solară“ sau „meteorologică“ al baladei „Marcoș-Pașa și Gerul“ (Arhiva Dobrogei, I, p. 104 sqq.), cu variantele ei: „Arcoș-Pașa și Gerul“ (Mateescu, p. 107), „Marcoș-Pașa“ (Codin⁴), „Marcoș“ (col. *Din popor*, p. 87),

¹ Col. Hodoș, ed. „Asociațiunii Transilvane“, p. 70; cf. Tocilescu, I, 38: Săvai *Mane' al câmpiilor*,

Stăpânul moșiilor,
Drăgăstosul fetelor,
Iubitul nevestelor.

² Un sinonim ngr. sporadic e *καλητάτας*, lit.: „tată-bun“, corespl. lui *καλημάννα* lit.: «mamă-bună», în loc. Meleniki (Abbott, *Macedonian Folklore*, p. 135, n. 1).

³ Șezătoarea, XIII, 200.

⁴ *Legende, tradiții, etc.*, p. 93 sq. (*ibid.*, p. 117, var. „Cântecul Gerului“); cf. *Din Muscel*, p. 206 sqq.

„Marcu-Viteazul și Crivățul“ (O, Densusianu ¹), „Colceag-Pașa“ (Giuglea-Vâlsan, p. 275), etc.,² se fixează prin însuși țesătura ei și personagiile dintr'însa:

Să vezi, Doamne,
 Și s'ascuți.
 Că la mine nimerit-au,
 Popsit-au
 Ia, Marcoș, pașă bătrân,
 Cu barba până la brâu,
 Cu oștiri câtă frunză câtă iarbă,
 Cu mine ca să se bată!
 Și mă rog, Doamne, de tine,
 Ca să nu te 'nduri de mine:
 Dă-mi trei zile din *Undrea*,
 Trei din *Gherar*
 Și trei din *Făurar*...³

Cel ce vorbește așa e *Crivățul*, provocat la... duel de sfidătorul Marcoș-Pașa, „bătrânul“, și împrumutul de zile viforoase (de Decembre, Ianuar și Februar) ce-l cere, amintește motivul, clasic, al lui Februar (Iarna), provocat de Baba Dochia (zisă și: *Baba-Marta*) și împrumutând de la Mart trei zile ca să-și înfrângă rivala (a trece [= petrece] ca *Secica* [= Februar, cf. mr. *Șcurtlu*] cu Marte“ e un dicton cunoscut la Megleno-Români [Papahagi, II, 82], de „reguiguado de la Veio“ vorbește și Mistral, iar o poezioară populară bizantină cu acest subiect publică Lambros în „Byz. Zeitschrift“, III, 165): puneți în loc de *Baba-Dochia* pe *Marcoș-Pașa* — și totul e în regulă.

Dar o altă confirmare a caracterului de care vorbim e însuși numele eroului: *Marcoș* implică, fără îndoială, o aluzie la *Mart*⁴, — chiar dacă, în comparația numeroasei oștiri a Pașei cu „frunza și iarba“, ar fi prea subtil să vedem o aluzie la primăvară.

¹ *Flori alese*, p. 140 (în text: „Marcu, pașa bătrân“).

² Ceeace dă Păsculescu (*Literatura populară românească* p. 211) supt titlul: «Moș Marcu, Paloș Bătrân», n'are comun cu balada noastră decât titlul (pentru «Moș-Radu, bărbuță-sură», v. mai jos).

³ Arhiva Dobrogei, *l. c.*, p. 105.

⁴ *Arcoș* e un nume ungurese obișnuit (*Arkos*), însemnând, poate: „arc“ (sau «fossa circumdatus, fossam habens»: *árkos*). — *Colceag* e turc. *qolt-chaq*, «bracelet, gantelet» (Kieffer-Bianchi, II, 528). — *Marcoș* e, de altfel, forma ungurească a lui *Marcus*, adică *Marcu*, numele atât de popular în epoea sârbă: dintr'un *Marco Oprici* (s. *Priici*) se poate explica și „Drumii *Marcopriciului*“, de pe Valea Vodiții (cf. și dealul mehedințean *Marcupriciu*: Dicț. Geogr.), tălmăcit de popor ca: «Marcu p'ici!» (Codin, *Legende*, etc.,

Trăsăturile din portretul bătrânului Pașă aduc foarte mult cu ale baciului Radu din unele variante ale baladei „Novac“ (Păsculescu, p. 275), — tipul veteranului patriarhal.¹

6. *Vartic*, personagiul titular al baladei din col. Mateescu, p. 29 sqq., a fost identificat de d. N. Iorga cu „Hatmanul *Petru Vartic*, poate Armean de obârșie, om priceput, învățat, harnic“.²

Cred că putem aduce dovada filologică decizivă, atât în privința identității personagiilor, cât și a originii armenești a lui Vartic.

Varianta din Corcea (p. 47) numește pe erou: *Rozan* (legătura acestui nume cu *Roza* = *Rosa*, ca n. de pers., a fost pe nedrept negată). Din mormântul „finului“, ucis, împreună cu Doamna infidelă,³ din ordinul lui Ștefăniță-Vodă, — străvechiul motiv biblic (soția lui Putifar) și homeric (soția lui Proitos din Iliadă, VI, 160; cf. Horațiu, *Carmina*, III, 7, 13 sqq.), reeditat de călugărul Alberic (*Trium fontium chronicum*) pe socoteala soției

¹ Ca orice «pașă» ce se respectă, Marcoș are, în oastea sa, „Parhii“ adecă: *spahii*, și «ostași *mehedinți*» (Codin, *Legende*, p. 94) sau *medinți* (v. Convorbiri Literare, XXXII, 104), — cece înseamnă și aiurea: «levinți», *levenți*, în privința cărora, la cele spuse, pe larg, de Șăineanu (*Ifl. or., s. v.*, după Miklosich, *Dic. türk. Elemente*, I², p. 166, și Cihac, *s. v.*), putem adăugi următoarele: vr. *léventë* = effeminatus (Anonimul Bănățean, ed. Crețu, p. 350); — în N. Iorga, *Doc. Bistriții*, II, p. 94, no. CCCLIII: «Că nu ni s'ar căde noi cari sântem omeni drepti să petrecem rău pentru tâlharii cari ni sânt mai mari noi, precum sântu și la Măriile Vostre Nemții și *Lăvânți*» (scrisoare către Bistrițeni, relativ la un cal pierdut, găsit la un «jonir» = *jolnir*, *joimir*, „mercenar polon, Söldner“); — în Bianu-Caracaș, *Catalogul ms. Acad.*, II, 729: „căpitan de *levinți*“ (cf. *ibid.*, 721: „căpitan de *drăganți*“). — Ca variante populare mai nouă, corupte: *livrint* (d. ex. în Păsculescu, pp. 213, 356), *nevrinț* (cf. *Valea-Nevrințului* și Tocilescu, II, 157: «Tot *Nevrinzi* din sus, cu căciuli de urs»), *velenți* (cf. Giuglea-Vâlsan, p. 64: „Tot voinici *velenți*, cu căciule nălți“). — În special p. *mehedinți*, *medinți*, cf. *mehedinți*, „locuitori vânduți pe bani“ (Bianu, *Catalogul mss. rom. din Bibl. Acad.*, II, 730), recte: «oameni din sud *Mehedinți*» (*ibid.*, I, 528); un cântec pop. din „Floarea Darurilor“, II, 158, zice: „Voi, haiduci de *Mehedinți*“.

Referitor la evoluția sensului («soldat» — „mercenar“ — „prădalnic“ — „tâlhăr“: ultimul e înțelesul obișnuit din poezia populară, unde „voinicii *levinți* streini de părinți“ sânt «duși pe la potici, de când erau mici», ca în var. „Miu Sglobiu“ din Teodorescu, 498), cf. între altele: mgr. λεβέντης, praedo, ληστής, περπατής (Du Cange), vr. *hânsar*, rom.-dial. *răitar* = pol. *rajtar*, „cavalier, reître; brigand, larron“, vr. *voinic*, «hoț, criminal» (v. I. Bogdan, în Conv. Lit., XXV, p. 37; cf. și n. de pl. *crucea-voinicului*).

² *Balada populară românească*, p. 147.

³ *Ileana*, numele Doamnei — așa se chemă, de fapt, Sârboaița lui Petru Rareș, mama lui Ștefăniță, — apare și 'n unele versiuni mai diferite ale baladei, ca, d. ex. *Ileana lui Bogdan*, în „Ienășel cel Frumușel“ din col. Catană, p. 65 sqq., sau *Doamna Iliana*, eroina unei aventuri galante cu „Nourel“, în col. Vasiliu (p. 91 sqq.)

lui Ioan Asean și a lui Balduin de Flandra, alcătuiește intriga cântecului, — răsar „trandafiri“. ¹

Ei bine, tocmai «trandafir, roză» înseamnă în limba armeană cuvântul *vart* (turc. *verd*), al cărui deminutiv, *vardik*, e însăși forma originară a numelui *Vartic*, resp. pol. *Wartyk*, ² cu varianta de influență sârbească: *Vartici*.

Istoria vine să coroboreze, la rândul ei, argumentul filologic.

Hatmanul lui Petru Rareș a fost, de fapt, ucis de fiul acestuia, Ilie, fratele acelui groaznic prigonitor al Armenilor care ra Ștefan Rareș³: «Și în domnia lui [Iliș], în anii 7056, April 7, Sâmbătă după Paști, ⁴ au tăiat capul lui Vartic hatmanul în târg la Huși și l-au dus de l-au îngropat în mănăstire, în Po-brata“ (Ureche, ed. Popovici, p. 156; cf. Eftimie, în I. Bogdan, *Vechile cronici moldovenești până la Ureche*, p. 214).

Fiul acestui Vartic, Iurașco, își zice: *Varticovici* (N. Iorga, *Armenii și Români*, p. 27; cf. *Studii și doc.*, I, 5). Ursul Vartic, dvornicul, apare într'un document din c. 1633 (Ghibănescu, *Su-rete și Izvoade*, X, 19) — și, până în zilele noastre, numele *Vartic* e unul din cele mai răspândite nume armeneste: un „Wartyk, Armenus de Iassi“ și un „Wartyk Agopsowic ⁵ de Schoczava“ se

¹ Încă un motiv străvechiu, obișnuit nu numai în poezia balcanică (v. Murko și Dieterich), ci, cu un evident caracter simbolic (cf. și Wentzel *Symbolik im deutschen Volksliede*, Marburg 1915, p. 34 sqq.), și în poezia antică: *nunc non e tumulo fortunataque favilla nascentur violae?* (Persius, *Sat.*, I, 39 sq.), ἀνθεα πολλὰ γένοιο το νεοδμήτω ἐπὶ δούρω . . . (*Analecta Brunck.*, III, 303), etc. — Pentru „înbrățișarea“ arborilor în lit. pop., v. Șezătoarea, XIII, p. 151 (unde e vorba tocmai de balada noastră).

² Numele se găsește în lista de Armeni galițieni întocmită de Hanusz (*Arch. f. slav. Philologie*, IX, p. 475), împreună cu: *Zadig* („Paști“) *Hacig* (= *čač*, „cruce“), *Manuc* („Pruncu“), *Gogan* („prună-sălbatecă“), *Magearu* („Maghiar“).

³ V. Bandinus, ed. V. A.-Ureche, în „Analele Acad. Române“, cum și *Cântul de jălire asupra Armenilor din Țara Valahilor*, trad. de Gr. Buiuciu (București 1895); cf. Dan, *Die Verfolgung der Armenier im Jahre 1551*, Cernăuți 1894.

⁴ De luat aminte că scena dintre Doamnă și Vartic s'a petrecut «în Vinerea Mare» (când Vodă eră la vânătoare).

⁵ Adecă: Iacobovici (de la *Agopșa*, „Iacob, cech. Cuba“). — Hagiografia ortodoxă are interesante reflexe și paralele în onomastica armeană: *Hrchor* (*ibid.*, p. 308) = *Chircor*, «Grigore»; *Steotzko* (p. 310) = *Ste(f)țu*, «Ștefan» (*Ffortaș*, *ibid.*, p. 3 8, e *Fârtatul*); *Capriel* = *Gabriel*, „Gavrili“; *Săhag* (Săhac: Iorga. *Stud. și doc.*, II, 75 (= Isac, *Oxendie* = A(u)xentie) etc. — *Bogos* e *Paul* (Pavel), iar *Ovanez Măgărdici Carabed* (Garabet) = Ion Botezătorul (Giambattista, Baptist, Batiște) Înainte-Mergătorul (Ἰπρόδρομος, sârb. *Predteča*).

întimpină într'un act din 1587 (Iorga, *Stud. și doc.*, XXIII, 393); un Toma Vartic e autorul „poveștilor populare și amuzante“ *Trei șireți și Doi gheboși* (cf. Gaster, *Lit. pop.*, p. 173); un Vartic e «moșul» eponim al *Varticăușilor* (cf. *Rădăuți, Cernăuți*, etc.), pomeniți în Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, III², p. 409. — Același lucru, cu dubletul *Vardan* (cel ilustrat de regele *Vardanes*): de la un „*Vardan*, care eră de să chemă al lui Filipescu“ (Bianu, *Catalogul manuscriptelor rom. din Bibl. Academiei*, I, 296), sau un *Vărtan* Antonaș (Iorga, *Stud. și doc.*, V¹, 263), sau un *Vartan* Hagicov și Ovanes *Vartanoglu*, negustori bucureșteni pe la 1818 (Iorga, *Negoțul și meșteșugurile*, p. 141), până la *Vartan*, asociat cu *Țăranu*, în „Societatea anonimă *Missir*“, pe coperta „Lecturii pentru toți“ a d-lui Lovinescu (n-1 3), inclusiv, poate, *Vartenciu*, n. de fam. din rev. „Ion Creangă“, IV, 254 (cf. *Armenciu, Bucurenciu, Sârbenciu, Vasilenciu*, etc.)¹.

7. O variantă din Giuglea-Vâlsan (p. 63) numește pe Mihai Cobiu („Copilul“ e, se știe, o etimologie populară): „Miu *Znobiu*“.

Epitetul e, cred, o alterare din *zlobiu*, care nu e însă = *zglobiu* (cf. și dubletul *zlătar-zglotar*), în sensul cunoscut de „sprintar, vioiu, agil“, ci are la bază pe acel vr. *zlob*, „malfaiteur, voleur“ (cf. *Miu Haiducul*), atestat în Pravila lui Vasile Lupu, 32: „Oamenii cei drumeți încă de se va prileji să fie *zlobi* și va face asupra...“ (Cihac, II, supt *hof*).

III. Formule călătoare.

Străbătând diferitele culegeri de poezii populare, descoperi fără să vrei anumite tipare care — cu anume retușări — revin, nu numai în cadrul firesc, organic, al variantelor aceluiași cântec, ci, adesea, chiar dincolo de ciclul sau tipul din care s'au desfăcut.

1. Apostrofa Turcului: „baca, baca, ghiaurul, este el, balaurul“ = iată, privește (turc. *baq*, cf. *baq saña*, „schau doch einmal!“) nelegiuitul, etc., ar fi, poate, la locul ei în bal. «Iorgovan», unde e vorba, în adevăr, de o „ală“, adevă de un balaur («boca,

¹ N. de sat gorjan *Vărt*, însă, e, probabil, sârb. *Vrt*, „grădină“ (de unde: *vrtilic*, „grădinar“). El n'are a face, în nici un caz, cu numele armenesc. — cum n'are a face cu acesta nici un *Vărtes. Vărtescoiu*.

boca» din Teodorescu, p. 561, e o etimologie populară cu *boc!*).

Dar varianta respectivă e o pseudo-variantă a bal. „Iorgovan“ și, pe de altă parte, aceeași formulă — fără „balaor“ — răsună autentic în atâtea alte balade, ca „Tanislav“ din Păsculescu (p. 244: «baca, baca, gheaura»; cf. var. Giuglea-Vâlsan, p. 8: „Bacas inghir ghiaoru“), „Mogoș-Vornicul“ din Tocilescu (I, 119: „baca, baca, Gheaurca“; cf. *ibid.*, p. 122) sau „Badiul“ din Șezătoarea (V, 64: „aoro cu ghiaoro“; la Vasiliu, p. 11: „aarò cu ghiaorò“).

Ba — mai mult decât atâta — timbrul ei („Nachklang“) se poate recunoaște în cunoscuta formulă copilărească:

Bica, bica, taoru,
Face ca balaoru,
Bica, bica bea ulcica¹.

2. Un pasagiu din balada brăileană „Domnul Chipor-Craiu“ (Păsculescu, p. 1533)² sună:

La late corlate,
La corn de cetate,
Unde Mureș bate...

¹ Bogdan-Hoșa, *Cântece de copii și jocuri*, p. 21 (Bica = taur). — O responsiune de un geu puțin diferit constatăm între cimilitura țigănească: «*tutulă pe mandală*» = „*tutile pi mândile, la gași nu pre|a|*“ (Pascu, *Despre cimilituri*, II, p. 75) și următorul pasagiu dintr'un „răvaș de la Hristos“, țigănesc (Tocilescu, II, 1131):

Arac, arac, ararița
Pe tuti pe Mandi (sic)
Mai Cardaș (sic),
Mumă-ta bengului, etc.

² P. Chipor, cf. *chipura* din cimilituri (Pascu, I, 91), apoi n. bulg. *Kiprz*, „mit schönem Mund“ (Weigand) și alb. *Kiparë* (de unde n. de fam. rom. *Chipară*). — *Jecman*, în text: *Jicmon*, de mai jos, e, cum se știe: *Siegmund* = *Sigismund* (cf. *Roșmon-Craiu* din col. Țiplea, p. 3); v. și varianta *Jăman-Craiu* din Păsculescu, p. 153. — *Sfântul Ștefan-Craiu* (Alexici, p. 54) = *Szent-István-Király*. — Pentru bal. *Mizil-Craiu* din „Șezătoarea“, an. X, p. 57, să se confrunte var.: *Mizil-Craiu* din col. Tocilescu (I, 126), apoi bal. „Iordăchiță“, cu *Mizârca*, din colecția *Din popor* (p. 82) și bal. „Mizilca“ din Giuglea-Vâlsan, 88 (varianta crăineană „Mizil-Craiu al bărân“ n'a putut fi, din nenorocire, culeasă: *ibid.*, p. 378). — Și acel *Mezăr-Craiu*, care ține sfat de războiu „la masa de piatră“, împreună cu „Domn Sâla Miai“ și boierii, în bal. „Trei Crai“ (Alexici, p. 56), aparține, firește, aici. — Un *Cataram-Craiu*, pentru care se poate compara celebrul *Ban-Cataram* sau *Cataram-ban*, înlocuind pe *Basarabă*, în unele versiuni ale cunoscutei formulete copilărești (ca și *Cataramă* sau *Vamă-Cataramă*: Conv. Lit. XXVII, 1030), este eroul poveștii „Feciorul de craiu surgușit“ din „Floarea Darurilor“, II, 141. — În legătură cu „doi aramă cataramă“ din cutare altă formulă numerică, publicată în Bogdan-Hoșa, *Cântece de copii și jocuri*, p. 48, (cf. Pamfile, *Jocuri de copii*, III, 18), e interesant de observat că o cunoscută monedă orientală din evul-mediu se chemă cam așa: tur.-pers. *qathrani*, „sorte de monnaie“ (Kieffer-Bianchi, II, 488).

În balada „Trei Crai“ din Timișoara (Alexici, p. 56), el apare supt forma :

Pă vale de jos
Și pă munți în *Criș*,
La „Mica Corlată“,
Facă-și ochii roată,
Vadă lumea toată...

Iar în bal. „Jecman Craiu“ din Giuglea Vâlsan (*De la Românii din Serbia*, p. 203):

La late polate,
La corn de cetate,
Unde *marea*-mi bate,
Străgă domnu Jigmon Crai...

„Corlate“ într'un loc, în altul „polate“ (= palate), „Mureș“ colo, dincoace „Marea“, — filiația variantelor e greu de stabilit (deși e evident, bună-oară, că asemănarea dintre prima și ultima variantă e mult mai mare decât între amândouă și cea de a doua): până aici sântem, totuși, înlăuntrul aceluiași tip.

Lucrul nu mai e același, când, într'o baladă de tip total deosebit, cum e „Corbea“, întâlnim pasagiul cu pricina :

La late
Corlate
Unde *murii-și* bate,
La colți (*sic*) de cetate..¹

Ne grăbim a adăugă, însă, că varianta baladei în chestie, din care reproducem aceste versuri și care se găsește în colecția Tocilescu (I, 180), stă cu desăvârșire izolată în concertul celorlalte variante ale baladei haiducești „Corbea“² și — brodată pe alegoria corbului — are multe puncte de contact cu „Domnul Chipor-Craiu“ din Păsculescu: ca și 'n cazul bal. „Iorgovan“ de mai sus, ar fi vorba, deci, de o pseudo-variantă.

Dar faptul rămâne.

¹ *Murii-și* („zidurile-și“) se explică, socotim, ca o etimologie „populară“ din *Mureș* (v. var. Păsculescu). — *Colți* (= colțuri) e: *colț*.

² La același tip aparține bal. „Mârza Lotrișorul“ din col. Vulpian, p. 76, diferind de „Corbea“ numai prin numele eroului: o simplă adaptare.

IV. Un 'cento' popular.

Balada „Domnul Chipor-Craiu” însăși (Păsculescu, p. 152 sq.), are la rândul ei, atâtea puncte de contact, atâtea părți comune cu diferite alte balade, mai mult sau mai puțin înrudite, încât, analizată, ia înfățișarea unui adevărat mozaic.

O reproducem în întregime, cu „izvoarele” în față:

La câmp, la câmpie,
Unde tufă nu e,
Făr' decât că-mi este
Un ciungur înalt,
Înalt și minunat,
Făr' de ciot de leac!
În el s'acioat
Corb, pasăre neagră,
Lighioană 'ntreagă,
Lișiță domnească,
Sălă' mpărătească.
Cuibul că-și făcea:
Cu oase de cal (*sic*),
Rabdă vânturi tari;
Cu piei de juninci,
Rabdă vânturi reci.
Și ea se ouă
În luna lui Undrea,
Când e vremea rea.
Puii că-mi scotea;
În luna lui Făurar¹,
Când sânt vremuri tari!
Puii că-mi scotea;
Dar cu ce-i hrăneă?
Cu ceosvârți de miei
De la vătășei;
Cu felii de caș
De la ciobănaș.
Și ea că-i creștea
Măricei, dolofănei.
Sălta și zbură
Peste Nadolie,
Cele țări pustie,
Să ia frunză de căpșună
Să dea puilor în gură.
Ea că mi-și plecă,

Ștefan Vodă s'a sculat
Și în vânătoare a plecat
Pe câmpu' la Calafat
.....
Și pe câmp că s'a uitat
D'un ciungur 'nalt c'a ochiat,
Ciungur 'nalt,
Nalt și minunat,
De coajă curat,
De crăci dărâmat,
De vârf aplecat:
În el Corbea mi-a 'mpuiat.
În luna lui Undrea,
Când îi iarna grea,
Corbul că ouă,
Corb, pasăre neagră,
Lighioană 'ntreagă.
În luna lui Cărintar
Și a lui Făurar,
Când sânt geruri tari
Și nopțile mari,
El că mi-și clocea,
Puii că-i scotea.
Martie venia,
Pui dolofănei,
Zac ca vai de ei!
Corbea că-mi plecă
Pe munți,
Cărunți,
Soarele-mi pripește,
Piatra se 'ncălzește.
Fraga că 'nfiorește.
Corbea c' o pazea
Până ce cocea
Și el că mi-o luă
Și la pui venia.

(„Corbea”²).

Tocma 'n Nadolie,
Cea țară pustie.

(„Voica”³).

Vântu-mi abăteă⁴
Despre Calafat,

¹ Tipărit: „Făurat”.

² Tocilescu, I, 180.

³ Păsculescu, p. 167.

⁴ Bătea, — ca și „cânele spurcat”.

Iar când se 'ntorcea,
 Departe-mi zăria
 Ciungur dărămat,
 Cuibul ei stricat.
 Și ea că-mi sosiă,
 Puii că-i vedeă,
 Puii omorîți,
 La pământ trântiți!
 Cu aripi lăsate,
 Gurile căscate!
 Și ea se 'ntristă
 Și ea că se zbură,
 Vezi, la Chipor-Craiu,
 Domn de peste plaiu,
 Că-i bolnav de nouă ai.
 Și ea ce-mi făcea?
 Pe zid se puneă,
 Incepeă a țipa
 Și a se vâetă.
 Chipor-Craiu azeă,
 Din gură strigă:
 — Stănilă, Mănilă,
 Tu, slugă bătrână,
 Dai cu flinta bine,
 Dar asta ce-o 's fie?
 Că-s trei zile și trei nopți,
 Eu, frate, că nu mai pociu
 A boli, a hodini!
 Stănilă azeă,
 Flinta c'o luă
 Afar' că ieșea,
 Pe corb, pasăre neagră, zăreă,
 La cătare mi-o luă,
 Dar ea că-mi strigă:
 — Stănilă, Mănilă,
 Tu, slugă bătrână,
 Nu da 'n mine, mă strică,
 Loc de cuib tu cat'a-mi da
 La late corlate,
 La corn de cetate,
 Unde Mureș bate.

Stănilă azeă,
 Loc de cuib că-i dă.
 Ea cuib că-și făcea,
 Apoi că-mi strigă,
 Din gură-mi ziceă:
 — Stănilă, Mănilă,
 Tu, slugă bătrână,
 Trei pui c'oiu scoteă,
 Unul jos c'oiu da,
 Tu că l'oi luă,
 Tu că l'oi fierbeă
 Și apoi cu zama
 Pe Chipor-Craiu oi scăldă,
 Și cu carne l'oi ungeă;
 El de rău s'oi lecuia.

Cânelu spurcat,
 Tare adia,
 Ciungur jos că-mi da,
 Cuibul că-l surpă.
 Corbea, când veneă,
 El se supără
 Și el că plecă,
 Mai sus se săltă.
 Corbea-mi cloncănește,
 Ziduri se clătește;
 Corbea-mi cloncăneă,
 Ziduri se surpă,
 Pagubă făcea.
 Ștefan-Vodă ce-mi făcea?
 Ștefan-Vodă al mai mare,
 Care era Domn în țară,
 Multă oastă adună,
 Așa el că porunceă,
 Ca pe Corbea să-l împuște.
 Ei, cu armele trăgeă,
 Pe Corbea nu-l nimereă.
 Dară Corbea ce-mi făcea?
 Mai la vale se mută,
 La late
 Corlate,
 Unde mureii-și bate,
 La colți de cetate.
 („Corbea“).

Dacă voinic d'auzeă.
 Mâna pe pușcă puneă,
 Direapta pe sabie
 Și cu pușcă-mi d-duceă.
 Corbul din gură grăia:
 — Săi, voinice, tu nu da,
 Nu da, nu mă săgeță,
 Că pe mine m'a mânat
 D-oi, bătrânul tată-to,
 Eu pe tine să te caut.
 („Credința Corbului“) ¹.

¹ Pop-Reteganul, la O. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, p. 297. Cf. corbul mesager de vești cernite din „Gruia în Țarigrad“ (la același, *Flori alese*, p. 153 sqq.).

Stănilă auzeă,
 Șase boi *junghîă*¹,
 La cuib că veneă,
 Puiul că-l luă,
 In car că-l puneă:
     Pana puiului,
     Coșul bouului!
 La cazan mergeă
 Și el mi-l fierbeă
 Pân 'oasele cădeă.
 Jos cazanul da,
 De se răcoreă.
 La Chipor-Craiu mergeă,
 Unde-l îmbăiă,
 Frumos mi-l scăldă,
 Cu carnea-l ungeă:
 Drept în sus săreă,
 De rău se lecuă,
 Din gură-mi ziceă:
 — Țst bine cin' l-a făcut,
 Ține-l, Doamne, pe pământ!
 Corb, pasăre neagră, se sculă,
 Prin curte se plimbă,
 Un inel, frate, aveă,
 Pe pană-l puneă
 Drumul în casă-i da,
 Domnul Chipor-Craiu că-l luă,
 Foarte bine-l cunoșteă,
 Când veleatul mi-l vedeă,
 Și din gură cuvânta:

Asta-i inel de savat,²
 Care ne-a fost de schimbat
 Când din³ oaste am plecat.
 Afar', neică, el ieșeă,
 Corb, pasăre neagră-l vedeă,
 Și peste cap că se da,
 Femeie că se 'ntrupă,
 Tocmai ăupă cum eră,
 Și la Domnul se duceă,
 Și 'n brațe că se luă,
 Prea bine se cunoșteă
 Și la masă se puneă.
 Și domneă domnia 'n pace,
 N'aveă domnia ce face.

Voinicelul se sculă,
 In pieptar mi se cătă,
 Un inel că mi-și scoteă,
 Un inel de salavat
 Ce i-a fost de cununat

La mireasă că-l duceă
 Mireasa se ploconeă

Că, inelul de-mi priveă,
 Salavatul cunoșteă,
 Că eră de salavat
 Și-i fusese de schimbat,
 De schimbat la cununat.

Și veleatul îl citeă,
 Pe veleat îl cunoșteă
 — Cu inel m'a dăruit,
 Cu inel de salavat,
 Cu inelul de schimbat,
 Ce ne-a fost de cununat.
 („Moșneagul“⁴).

¹ Evident: *injugă*. — O confuzie asemănătoare se face între a (*in*)-*zimbî* și (*in*)-*junghîă*, din cauza pronunțării moldovenesti: a (*in*)-*zângîl*; cf. a *zâmbî* a *râde*, în *Grăiul nostru*, I, p. 341: „s'o zânghit di răs“.

² P. turcismele *savat* și *salavat*, v. „Anuarul Inst. de Ist. Națională din Cluj“, I (1922), p. 319, nota (*salavat* ar putea fi, aici, și o contaminatie: *savat* + *veleat*). — În acest cadru se explică și acel βέρρα = sl. *vera*, „credință“ (cf. arom., *credință* s. *încredințare* = logodnă, fr. *fiançailles*) din χρυσή, βέρρα στα χέρια = βερδαχτύλιδα, „Trauring“, al Neogrecilor: el n'are nevoie a fi „emendat“ în βέρρα, cum făcea Bernhard Schmidt (*Griech. Märchen, Sageñ und Volkslieder*, p. 277); cf. Abbott, *Macedonian Folklore*, p. 151: ἀλλάζει τὰ δαχτυλίδια (*ibid.*, p. 153: δαρός, „gifts“ = *daruri* de nuntă).

³ Corect: la.

Exemplul arată, drastic, economia și tehnica Muzei populare: formulele, elementele sânt culese de pretutindeni, dar sinteza fragmentelor e combinată cu atâta măiestrie, încât cântecul pare, la prima vedere, „dintr'o bucată“.

De fapt, cazul citat nu diferă decât prin proporții de atâtea altele.

Iată unul, care-l urmează de aproape (din aceeași colecție, p. 211 sqq.):

„La măidan, la cioc-măidan“, „pe drumul Istrețului, sus la Tabla-Leului“, unde „Moș-Radu, bărbuță sură“ își păzeă turma, vine „Căpitan *Balaura*¹, cu trei coade pe spinare, împresădite cu parale, tot parale turalii, aduse de la beșlii“ și cu „revorvere“, făcând cunoscut baciului că vrea să măie peste noapte, cu „ceata“ sa, la târlă. Moșul îi primește și-i ospătează. A doua zi, pe ceață, hoții, cari-și fixaseră de cu seară itinerariul „pe vale pe la Cerneți“, se pomenesc „la Măgura Lupului, la casele *Marcului*“...

Marcu? — Dar garderoba epiceii populare posedă un asemenea personaj gata echipat! Și atunci rapsodul îl ia — din balada lui „Marcu Viteazul și Crivățul“, „Marcoș Pașa și Gerul“, etc. (v. mai sus):

Moș Marcu Paloș Bătrân,
Barba albă de zăpadă,
Mustățile numai chidă,
Cu toiag de ghiață 'n mână.

E Marcu, pașa bătrân,
Cu mustățile de brumă,
Cu barba de chidinie,²
Cu toiag de ghiață 'n mână.³

Că icoana *Marcului*, evident organică în cadrul baladei cu Gerul, e împrumutată în cealaltă, se va vedeă și din cele ce urmează. Interesant e însă, că acest caracter adventiv al ei n'a împiedecat ca titlul însuși al baladei să fie: «Moș Marcu, Paloș Bătrân». Dar să continuăm:

«Moș-Marcu» e binecuvântat, în sfârșit, cu un moștenitor, întocmai ca „Moșneagul“ din balada cu acest nume și acest motiv fundamental:

El cât fu la neagre tinerete,
Fiu din trup n'a câștigat,
Dar la dalbe bătrânețe,
Fiu din trup a câștigat,

El din dalbe tinerete,
Pân' la arse bătrânețe,
Fiu dintr'insul n'a făcut
. . . . .

¹ I. Caragiani, *Stud. ist. asupra Rom. din Pen. Balc.*, p. 97, vorbește de un *Balaura*, „adiutant al lui Iani-Gura, mare general român în revoluțiunea greacă“ (*Μπαλαούρας*, la Filimon, *Δοκίμιον Ιστ. περὶ τῆς ἑλλην. ἐπαναστάσεως*, IV, 442).

² Din *chidie*, „chiciură, promoroacă“ și *inie*, „pruina“.

³ C. Dobrescu, *Flora și fauna în cântecul popular*, 1910, p. 110.

Duminecă l-a botezat,
Luni nunta i-a așezat,
Marți carte că i-a sosit

Acum Joi, în aia Joi,
Este timpul de războiu,
La măgura lui Drăgoiu.

lată, mare, se' ntâmplă,
Că la negre bătrânețe,
Ca la dalbe tinerete,
Fiu dintr'însul dobândeă.

Că Sâmbătă-l logodeă,
Duminecă-l și nuntea,
Luni uncropul că-i cântă,
Marți acasă mai ședeă.
Firman Miercuri îi soseă,
Joi la oaste că-l porneă,
C'a intrat Tătărimea.¹

Restul — urmarea — le-ai căută însă zădarnic în aceiași baladă. Ele sânt împrumutate din balada „Mizâl-Craiu” sau „Mizilca”:

Marți carte că i-a sosit
Să dea fiu din trup la oaste,
Să slujească cu dreptate,
Nouă ani și jumătate.
Poarta Țaligradului,
Înaintea 'mpăratului

Unde Domnul c'auzeă.
Îndată 'ncepeă a plângeă.

Intră 'n casă suspinând,
Ieșeă afară lăcrămând,
Dar noru-sa că-l vedeă
Și din gură-l întrebă:
— Aba, taică, mare taică,
Întri'n casă suspinând,
Ieși afară lăcrămând,
Cu mine ți s'a urât,
C'am venit pe acest pământ?
— D'ale, noră, noru-mea,
Cu tine nu mi s'a urât

Ci mie că mi-a sosit
Carte de la 'mpărăție

Să vezi Domnul ce făceă!
Bărbieri că aduceă
Frumușel că mi-l rădeă.
Lăsă chică volnicească
Și tâmplă i ortomănească...

Episodul „ochianului” e și el cunoscut de aiurea:

Să vezi, Domn Paloș Bătrân
Ochian în mână luă
Și la ochi că mi-l puneă
Peste oști că se uită,

Depart, vere departe,
Nu aseară, alaltă seară,
Nemerit-a, tăbărit-a

În curte la Mizâl-Craiu
Firman de la 'mpărăție,
Să-i dea fiu de trupul lui,
Să slujească Porției,
În Poarta Țaligradului,
Nouă ani și jumătate

Dară D-nu (*sic*) Mizâl Craiu
Așa tare se 'ntristă

Întră 'n casă suspinând,
Ieșeă afară tot plângând

Grăia D-na (*sic*) Ilinca:
— Ce, taică, te-ai întristat
Și tu, taică, te-ai măhnit,
Au murgu ți-a 'mbătrănit,
Au de chelciug ți-ai fârșit?
Rău, taică, te-ai măhnit.

— Of, leleo, o fiică taică,
Nici murgu n'a 'mbătrănit

Da la mine mi-a sosit
Firman de la 'mpărăție...
Grăia D-na Ilinca:
— Ado trei bărbieri bătrâni
Să mă tundă ciocoiește,
Mă râtează cerchezește...²

Iară Sineș ce lucră?
Ochianu frumos luă,
Pe ochian mi se uită,
Să-și vadă mândră nunta:

¹ G. Dem. Teodorescu, p. 616.

² Șezătoarea, an. X, p. 57 („Săbioară de Mischie”, p. 58, e: sărbătoară demischie, „de Damasc”).

Toate steagurile vedeă
 Dar steagul luă Ivășcută
 Nu-l vedeă, nu-i cunoașteă.

„Săracul de mine,
 „Iacă nunta vine,
 „Urătă, tristă, smolită,
 „Parcă-i de moarte lovită“¹.

Epilogul, explicând absența lui Ivășcută prin „romanul“ cu soția infidelă a lui Dumitrașcu Cazacul, amintește, de asemenea, aventura lui Ienășel cu Ileana lui Bogdan din balada bănățeană „Ienășel cel Frumușel“:

— Ce stă patul urduit,
 Perini albe risipit?
 Iar nevastă-sa-i spuneă:
 — Să vezi, Domnu Dumitrașcu,
 Fata noastră-i copiliță,
 Este-o fată mititică.
 Ionică, știi, și el
 Este încă mititel.

Ei patul au urduit!
 El și p'ăia o credeă,
 Dar el, frate, ce-mi făceă?
 El din gură că-mi ziceă:
 — Ado 'ncoace cheierul,
 Să deschid vistierul,
 Să-mi Țiu oastea cu mâncare
 Până 'n alba-i primăvară.
 Dar nevasta de-mi vedeă,
 Așa din gură-mi ziceă:
 — Ale, Doamne Dumitrache,
 Ionică ăl răzgăiat
 Cheierul că l-a luat,
 La fântână c'a plecat,
 La fântână că s'a dus,
 Acolo că l-a răpus!
 Dumitrașcu ce-mi făceă?
 El și p'asta o credeă
 Și din gură cuvântă:
 — Ado 'ncoa buzduganul,
 Să deschid vistierul.
 Buzduganul că-l luă
 Și în palmă că scui pă,
 De trei ori că-l învârtiă

Ușa 'n patru c'o făceă,
 Înainte că intră,
 Pe Ivășcută mi-l găseă!

Pe o scară ceva mai redusă, același procedeu clasic al compilației sau contaminației se constată, neîndoios, și 'n această nouă mostră. Câte un epitet, o întorsătură, variază de sigur (pentru aceasta ar fi de-ajuns nesiguranța memoriei!): tineretele

¹ Balada „Nunta lui Neagu-Vodă“ din col. Vulpian, p. 84^t. — Pentru pasajul „Și cântec s'o cântă, Până soare 'n cer va sta“ din *desinit* (*ibid.*), compară Giuglea-Vălsan, p. 268: „Și, frate, s'o pomeni, Cât soare pe cer va fi“, etc. (bal. „Cozia“).

² Gh. Catană, *Balade populare din gura poporului bănățean*, Brașov 1916, p. 69 sq.

„negre“ (alusie la culoarea părului dintr'un cântec corespund tinerețelor „dalbe“ (sens moral) din cellalt și bătrânețele „negre“ (sens moral) din unul sânt bătrânețele „arse“ (sau »albe“, prin aluzie la păr) din altul; dar *tiparul* rămâne același.

Și să se noteze că am făcut abstracție de atâtea „formule“ care revin, gata cristalizate, — după străvechea datină a cântăreților epici, — în atâtea locuri d ferite¹.

V. Etimologii populare.

1. Am arătat aiurea² cum din „*Săvai* Iencea Sabienca“ s'a format: „*Sava* Enciu Sabienca“³, dublându-se numele de botez al lui Ioan Hunyadi (căci faptul că în alte balade sârbești eroul „maghiar“ nu se chiamă „Sibinija(nin)“, după Capitala Ardealului său, ci „Ugrin“, nu împiedecă identificarea).

Putem adăugi acum un interesant pendant feminin: *Calea* (= gr. Καλή, „Frumoasa, Mușata, Krassa“, ori „Buna, Dobra, Agatha“⁴), sora lui Miu Cobiu, se numește într'o variantă din col. Tocilescu, I: *Savaica* (p. 165: „Dar *Savaica* ce făcea?“), numai din cauză că, în cutare vers al cântecului, numele de *Calea* e precedat de particula *săvai*: „*Săvai* Calea, fată-mare, sorioara Miului“ (*ibid.*, I, p. 164).

2. In balada „Ghiță Cătănuță“ din colecția Teodorescu, p. 629, este această caracterizare, acest „portret psihologic“ al femeii:

Că așa e muierea:
Poale lungi și minte scurtă,
Judecată mai mărunță,
Cap legat, inimă 'ncinsă
Și de nimeni necuprinsă.

Versul penultim cuprinde, virtual, o etimologie populară:

Adevăratul înțeles al lui *încinsă* e, aici, firește, acela al lat. *incensa* și rima s'ar fi îmbogățit, dacă amfibologicului *încinsă* i s'ar fi substituit sinonimul fără echivoc *aprinsă*. Odată ce *încinsă* a fost preferat însă (sau întrebuințat din întâmplare, într'o vreme

¹ „Tot soldați împletoșiți [= împlătoșiți], *Cu scumpe arme 'ncărcați*“ din aceeași baladă (Păsculescu, p. 213), d. ex., se poate alătură de: „La fagu-âl dărâmat, *De scumpe arme 'ncărcat*“ din „Miu Aiducu“ (Giuglea-Vâlsan, p. 77), sau de: „La cel ciorpac dărâmat, *Și de arme încărcat*“ din „Stanciu“ (Arbure, p. 189).

² *Anuarul Institutului de Istorie Națională* din Cluj, I, p. 379 sq.

³ Cf. *Ienciu Săbienciu* din bal. „Ienciu Viteazu“ (Giuglea-Vâlsan, p. 53 sqq.) și *Iancu-Vodă* din balada cu același nume (*ibid.*, p. 283 sqq.).

⁴ Ca deminutiv: *Califa* (v. d. ex. Arhiva Istorică, I, 89) se întâlnește până azi în Dobrogea (v. Pârvescu, *Hora din Cartal*, p. 121)..

când verbul *a încinde* = lat. *incendere*¹ eră tot atât de viu ca și *a încinge* = *cingere*), el s'a contaminat de înțelesul lui *legat* precedent, pe care se pareă că-l continuă. Resultatul? — Pentru orice om din popor, astăzi, „inimă 'ncinsă“ apare (întrebați!) ca ...inimă cu cingătoare, cu „băieri“ (cf. *băierele inimii*).

Asta, însă, numai dacă-l întreb, silindu-l astfel, să analizeze expresia, s'o explice; căci, în de obște, el repetă versul fără a-i demontă piesele, mecanic, — ceea ce, nu numai că nu-l împiedecă de a-l „înțelege“, dar e, poate, condiția neapărată a vraiei poetice².

3. Colecția Tocilescu, II, 1534, are un descântec care începe așa:

O purces X,
Cari-i apăără *Rusaliele*,
Pe cale
Pe cărare
Și, ca la mijloc de cale,
Cu *Rusaliele* întâlnitu-s'o,
In fața lui Izbitu-s'o,
Mănele dămblăgitu-i-o...

Descântecul e țesut, tot, pe tema *Rusalțiilor*, și totuși titlul său e: *Joimarițele*.

¹ Un exemplu recent (rev. „Ramuri-Drum drept“, XVI [1922], p. 512): „Iar către sat se 'ncinge adânc de răsărit“.

² In versurile din col. Tocilescu (I, 6):

Cel voinic din Ciobârcie
Cu paloșiu de mischie
P' un cal galben *conțeșat*

culegătorul, ca și poporul, raportă pe *conțeșat* la *cal*, pe când el se referă la *voinic* (deci: „p' un cal galben, conțeșat“), la voinicul în costum de călărie: *conțeșul* eră, în adevăr, echivalentul exact al *redingotei* (= engl. *riding coat*, „haină de călărie“).

Aiurea, în col. Păsculescu, p. 259, avem versurile:

Iar la umbra unui fag
Bea Gruia și cu Novac.
Beaș Novac novăcește,
Cum se zice românește,
Iară Gruia lui Novac,
Lui Novac, Baba-Novac,
Nici nu *bea*, nici nu mână.

Incadrat, cum e, între cei doi *bea*, acel „beaș“ (= *bea-își* s. *bea-auș*) e înțeles, totuși, deși cu aproximație, de toată lumea. („*Vinu-i* bun și oca-i mică“ din col. de *Cântece ale poporului*, Vălenii-de-Munte 1908, p. 12, trebuie scris: *vin nu-i* bun, etc., în antiteză cu „*Vinu-i* bun și oca-i mare“: deficitul calitativ și cantitativ e compensat prin frumusețea crișmăritei!). — *Stoli* (Tocilescu, I, p. 57: „Doi *stoli* de la 'mpărăție, Să mă scoată din Domnie“) = *soli* + *stol* (cf. și *apostoli*); — *iangeri* (ibid.) = *ianiceri* + *ingeri*; — „*sfeșnicii* împăratului“ (ibid., p. 156 sq.) = *sfeșnicii* + *sfeșnic(e)*, cf. *cirac*; — „cojoaci de Samur (sic), cusute cu *barbă fir*“ (p. 77) = *baibafir*. — „Săriți Turci, săriți *ogalii*, Că ne-a 'ncunjurat Muscalii“ (Pamfile, *Cântece de țară*, p. 285) = *agale*, adaptat la Muscalii (fenomen de ritm; poate și înlăturarea confuziei cu *adu agale*); — *padur* (ibid. 80) = *padur* + *padur*.

Joimărițele, însă, sânt *Joimarele*, — ceea ce se explică de obicei ca: *Joi-marile* (v. Marian, *Serbătorile*, ad loc.) sau *Joi-Marțile* („*Descriptio Moldaviae*“ a lui Cantemir).

Aceste ființe mitologice ar putea fi, după părerea noastră, socotite ca de aceeași natură cu Rusaliile și, întru cât *Șoimane* (și *Șoimare!*) e un epitet cunoscut al acestora (v. d. ex. colecția citată, II, 1145), numele lor — *Joimarele*, *Joimărițele* — ar putea fi o răstălmăcire, prin etimologie populară, cu *Joi* (în legătură cu *Joia-mare*, adică *Joia* din Săptămâna-Mare¹, ori cu *Sfânta-Joi*: *ibid.*, II, 1569), a epitetului *Șoimane* (*Șoimare).

Pentru titlul descântecului citat la început, în orice caz, explicația se impune, — oricare ar fi valabilitatea ei în genere.

4. Balada „*Stănilav Voinicu*“ din colecția Giuglea-Vâlsan (*De la Românii din Serbia*, p. 4)² cuprinde următorul loc obscur:

Da Turculeț miitel
— *Trei cât iel din bumbăzel* —,
Nepotul lui Ciupăgel,
Se temeă Giurgiu de iel.

După ce observă că versul subliniat e „neînțeles de lăutar“, culegătorii adaugă: „Probabil, trebuie să înțelegem așa: Turcul este atât de mic încât faci trei ca el din „bumbăzel“, cuvânt neexplicabil“.

Cuvântul devine explicabil totuși și, cu el, întreg versul, îndată ce comparăm pasagiul citat cu următorul, din bal. „*Iancu-Vodă*“ a aceleiași colecții (p. 285):

Numa-un Turculeț mai mic,
Stricățel de bumbățel,
Nici nu bea, nici nu mănâncă . . .

Pentru că acest *bumbățel* — și, implicit, *bumbăzel*, *bumbădzel* — se dovedește a fi: *bubățel*, deminutiv din *bubat*, „vărsat“ (v. Dicț. Acad.): «*stricățel de bu(m)bățel*“ = stricat de *bubat* (sau *vărsat*, ori *cozaci*, — cum se cheamă „morbul“ respectiv în Ardeal, după Viciu, p. 37.

¹ Ngr. Μεγάλη Πέσση. Cf. *Joia-neagră*, *Joia* de după Paști, *Joia Bulcilor* (Rev. critică-literară, III, 198). — Din *Joia-mare*, prin et. pop. și ritm, în Corcea, p. 78: „*La joia marilor (sic)*, la Vinerea Paștilor“.

² Pentru Stoian din această baladă, cf. bal. «*Stoian Bulibașa*» din aceeași colecție p. 38 sqq., împreună cu variantele: *Picot*, *Chants pop. des Roumains de Serbie*, p. 392 sqq.; *Florea Drăghici*, în rev. „*Ion Creangă*“, IV, p. 388 sqq. (unde *Craina* din „*Căpitanu de Craina*“ e rău înțeles ca: „ceata de crai“), etc.

Forma deminutivală e necesită de rimă (cf. *vărsătel* de mai jos!) și, de altfel, ea e cu totul în nota contextului: „Turculeț“, „stricățel“; iar inserțiunea lui *-m-* se explică prin contaminația cu *bumb*, în spiritul ideii de „mic“, „mititel“, asupra căreia unele variante insistă exclusiv (Teodorescu, p. 562):

Iar de Turcul mărunțel,
Mărunțel și bondocel,
Feciorul lui Ciupăgel,
De țipă Giurgiul de el.

Sau (*ibid.*, p. 564):

Ceaușul cel mărunțel,
Mărunțel și bondocel . . .

Ori încă, în bal. „Badiul“ (*ibid.*, p. 540):

Dar ceaușul mărunțel,
Mărunțel și ocheșel, —

ceea ce, în varianta din col. Vasiliu (p. 9), devine:

Iar un Turc mic de stat,
Mic di stat
Și bun de sfat . . .

Acestea, în ce privește *bumbă(d)zel*.

Stricățel e sigur: îl cere, ca deminutiv, simetria (cu *bubățel*), iar, ca ideie, atât expresia uzuală însăși („a fi *stricat* de vărsat“¹), cât și paralele ca aceasta, dintr’o variantă a bal. „Badiu“ (Mateescu, p. 72):

Iar’ un Turc că s’alegea,
Mi-este un Turc mai mărunțel.
Cu semne de vărsătel,
Îmbrăcat c’un cojocel,
Nepotul lui Ciupagiu,
Care-a ’nspăimântat Giurgiu.

Cum rămâne însă cu „*Trei cât iel* din bumbăzel“?

Rămâne, cred, numai așa, că, *bu(m)bățel* ne mai fiind înțeles, „*stricățel*“ a fost prins ca: (*i*)s-trei câți el = *trei cât iel* din text, — o etimologie populară ca atâtea altele.

Și un exemplu mai mult de siguranța cu care, prin simpla confruntare a variantelor, se poate ajunge la stabilirea lecturii autentice.²

¹ Alt termin, mai puțin obișnuit, e: *ciupit* de vărsat, — cu o imagine ce apare mai colorată, de ex., la Vissarion (*Vrăjitoarea*, p. 113): „*ciugulit* de vărsat“.

² *Maroga* din: „Să fugi, să te duci la *Maroga!*“ (într’un descântec, la Teodorescu, pp. 358, 380) duce, via *Moroacă* (*ibid.*, p. 365), la prototipul *Moroaică* (din *moroiu*). — *Raiu-Împărat* (p. 362) se desvăluie ca fiind un «*Craiu-Împărat*“ (p. 365), adică un soiu de K. K. Imperator Rex. — Pentru *Maroga*, totuși, nu e exclusă posibilitatea identității cu *Magoga*; cf. it.-ven. *magoga*, „decrepita“ (Nazari, p. 99), *goga magoga*, detto per exprimere paesi lontanissimi (Fanfani-Rigutini-Tommaseo, p. 573), despre care v. cele spuse în „Analele Dobrogei“, III, no. 3: printr’o greșeală de tipar, ori o et. pop. cu *mă rog* (cf. *a veni la „mă-rogi!“*)? Cf. încă ven.-*maroca*, «spia, spion».

5. O cimilitură din Păsculescu (p. 343) sună: „strigă *Gogia* din copaciu și *Gogioae* din odae“.

Simpla alăturare de varianta: „Rage *hoge* din cetate“, etc (Pascu, *Despre cimilituri*, I, 13) ajunge spre a vedea că *Gogia* = *Hogea*, „prêtre musulman“, și că *Gagiul* din cutare altă variantă; „strigă *Gagiul* din pădure și *Gajgura* din gaură“ (Pascu, o. c., p. 88) are la bază pe același *Hoge* (*Goge*)¹, alipit numai prin etimologie populară la *gagiu* (= țigan *gažo*, „om“, fem. *gagică*, „iubită, amantă“, avându-și originea în turc. *aghadjiq*, „petit Monsieur [terme de caresse]; les Bohémins ou tchinguanè se servent volontiers de ces déminutifs“: Kieffer-Bianchi, I, 62; cf. *Agachi*, „mic Aga“, și țigăn. *banuk*, „bădiță“, din *Ban*)²: „strigarea“ de pe turnul minaretului o de esența rostului *Hogii*.

Altă etimologie populară, cu *helge*, „nevăstuică“ (Pascu, I, 14), are un resort analog.

6. *Arvune*, *arvun*, *arvon*, *iarvant*, *arvant*, *arvânt*, *darvon* (*d'arvon*), *d'arvant*: supt acest proteic aspect apare, în diverse colinde, numele unui arbore exotic, pe care Hasdeu îl socotea ieșit din lat. **laurentum*, **laurinum*, cu ajutorul lui *Arvinte* (= sl.-biz. *Lavrentie*), — ceea ce Dicț. Acad., cu drept cuvânt, nu acceptă, — și care e, probabil, sl. *ѡборъ платаносъ platanus* (Miklosich), germ. *Ahorn*; cf. sârb. *javarov* (despre guslă, în poesia populară).³

O formă metatetică: **iavro*, **iarvo*, a putut înlesni trecerea spre forma românească, la a cărei desăvârșire va fi colaborat ulterior etimologia populară cu *arvonă*, *arvună*, — cum a fost, probabil, cazul în *Arvunași* = *Arvănași*, *Arbănași*, „Albanesi“, din Tocilescu (I, 523):

D'aia parte-s *Arvunași*,

Arvunașii-s oamenii grași, — .

¹ În „trei stele, *gogostele*“ (vrajă, la Pamfile, *Cerul și podoabele lui*, p. 115) avem, evident, o corupție din *logostele*; cf. o stea *gostea* (ibid.) = *logostea* (după gr. *ἀστρολογία*), iar pentru mecanismul ritmului: «trei feți, *logo-feți*.» — O variantă bucovineană are chiar: «o stea *obisfea*» (ibid., p. 186).

² Din turcește vine și cunoscutul *aordè*, „haide, vino!“, al Țiganilor de la noi: turc-pers. *aoûrden*, *averden*, «porter, emporter» (Kieffer-Bianchi, I, 126). — P. țig.-rom. *mârdeală*, cf. și alb. *mardel'e*, „Mädchen, Geliebte“, (G. Meyer, *Alb. Wb.*).

³ Vsl. *ѡборъ* „Art Pflanze“, ar fi însă din ngr. *λίβερι*, „boz“, *λίβρορον*, «sambucus» = it. *l'ebulo*, după G. Meyer (*Neugr. Stud.*, IV, 44).

la Păsculescu (p. 48), într'un colind de flăcău:

D'ăia parte *ierbănaș*,
ierbănaș tot oameni grași.¹

La *Arbănași*, *Albănași* se referă, evident, și pasagiul respectiv din varianta dobrogeană apărută în „Arhiva Dobrogei“, II, 34:

Și-i trecură 'n d' aia parte,
'n d' aia parte 'n d' *albinaș*, —

recte: *Dălbinași* (cf. *dalb-alb*).

Dar cuvântul *arvun*, *darvon* mai are o variantă care trebuie explicată: *d'arpun*.

O întâlnim, între altele, într'un „Colind de fată“ din aceeași „Arhiva Dobrogei“ (l. c.):

Sub zare de soare,
 În ostrov de Mare,
 Născut-a, crescut-a
 D'un verde *d'arpun*.
 Sus mi-e frunza deasă,
 Jos mi-e umbra deasă, etc.

Comparând acest colind cu „Colindul de cocon“ din colecția de cântece dobrogene a d-lui Burada (*Uă călătorie în Dobrogea*, p. 82):

Sub zare de soare,
 În ostrov de Mare,
 Născut-a, crescut-a
 D'un verde *d'arvon*,
 D'un rumen călin.
 Sus, în vârful lui,
 Sus mi-e frunza deasă,
 Jos mi-e umbra groasă, —

identitatea lui *d'arpun* cu *d'arvun* sare în ochi, — deși, considerat singur, el amintește destul pe (*h*)*arbut* (cf. *Carpuz*) pentru a putea fi luat drept o stâlcire a acestuia (N. Iorga); cu atât mai mult, cu cât varianta contaminată *d'arvus* apare, de fapt, în condiții identice, în „Colindul de copil“ de la p. 32 a aceleiași reviste:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹ Glosarea editorului (p. 348), care înțelege prin *ierbănaș* (*sic*) „o dajdie ce dădeau popoarele prădate“, seamănă și ea a etimologie populară: cu *ban*. — „Istoria pentru blăstemul Țiganilor când s'au făcut negri“ (ms Ac. 3013, f. 185 sqq.) din „albi“ ce erau, fiindcă, mărturisind strâmb împotriva „episcopului Grigorie al *Crangatiei* [= *Akragantului*]“, fură blăstămați de acesta ca „numele lor să fie *Arbănași*, adică *Țigani*“, implică, socot, o îndoită etim. pop.: cu *alb* și cu *bănaș*, „Țigan“, propr.: „băiaș, miner“ (în Bănat. d. ex.).

In zare de soare,
 In ostrov de Mare,
 Născut, mi-a crescut
 D'un verde *d'arpus*.
 Sus e frunza deasă,
 Jos e umbra groasă;

La dumbrita lui
 Uși mi-au tăbărit,
 Uși moldovenești,
 Și craiovenești.

(Că *uși* = *oști*, se vede clar din pasagiul corespunzător al variantei, citate, Buradă¹).

Trebue, iarăși, să recunoaștem, că, dată fiind regiunea plină de turcișme din care provin colindele în chestie, n'ar fi exclus ca în acest *d'arpus* să se ascundă și turc. *iarpous*, „marjolaine“ (Keiffer-Bianchi, II, 1246), „măgheran, sovârf“ (v. Panțu, s. v.).

7. O poezie populară publicată de Elena D. O. Sevastos în „Convorbiri Literare“ (XX, 89)² începe:

Jijioară, apă dulce,
 Face-te-ai neagră cerneală.

Mențiunea *Jijiei* e, însă, cu siguranță fictivă, vreau să zic: ne-originară, altoită, prin etimologie populară, pe baza cunoscutilui *jioară*, pronunțare moldovenească a lui *vioară*:

Prutule, apă *vioară*,
 Face-te-ai neagră cerneală

se poate citi și în colecția de poezii populare, publicată de aceiași autoare (Iași 1888, p. 14).

¹ „Bulz de *amprior*, bulburuc de aur“ dintr'un colind acuzat ciobănesc (col. Baronzi-Iorga, p. 69) nu e *ambrior* (*ambru*, „chilimbar“), ci = *amproor*, *proor* (v. Dacoromania, I, 266, cu *addenda*): „bulz de caș din *amproor*“. — În același colind, p. 68: „cel miel sugărel, berbece *doichișel*“ — de lapte (din sl. *doiciti*, „a alăptă“, de unde și *doică*). — *Ciortan*, la cai (l. c., 22) = *cioltar*, confundat cu *ciortan*, „soiu de țipar“. — *Fățișel* (p. 37) = „nfășătel“. — *Ghindosește*, „vinici, vinitici“, *sticlă*, *cârmona* și *plozul* (*ibid.*, pp. 9, 29, 31, 33) = *chindisește*, *venetici* (galbeni), *stebă*, *cormana*, *plazul*. — *Mirioare* din „Colindul oilor“ maramureșan tipărit în rev. „Șezătoarea“, XXX (1922), p. 112: „Fluer tace, turma 'ntoarce, Tot o 'ntoarce pe răzoare, Ca să-și pască *mirioare*, Tot o 'ntoarce la dâmbocae, Ca să-și pască bărbănoace. Tot o 'ntoarce la vâlcele, Ca să-și pască floricele“ nu poate fi, iarăși, „diminutiv din *mioară*“, cum se spune acolo, ci, cum arată contextul însuși, numele de floare *mirioare*, *mierioare*, *mereoare* = *vinefele*, *albăstrele*, fr. *bluet*, *Centaurea Cyanus* (Panțu, 328), de la *meriu*, *mieriu*, „albastru“. (Cf. „femei cu ochii *mierei*“, — ca „Vudinii foarte *merăi*“ din Herodotul vi, p. 241, — într'un descântec din col. Teodorescu, p. 371).

² «Frunză verde *Arfăraș*» (*ibid.*, p. 189) e, evident: *arfăraș*, — precum: „și-am zis, *Leana*, doi arginți“ (*Floara Darurilor*, II, 619) e: *leana* = *foileana* (de la *foaie*).

Numeroase alte exemple, v. la A. Philippide (*O rămășiță din timpuri străvechi*, în „Arhiva“ din Iași XXV, p. 145 sqq.), care respinge însă etimologia cea mai firească: din *vie* (*apă*).

Dovadă că avem a face cu o remaniere ulterioară e însăși rima (asonanța).

O etimologie populară a aceluiași cuvânt cu *vioară*, „scripcă“, face I. Boteni, când scrie, că „apa ca vioara îți cântă“ (*Drumuri*, p. 76).

VI. — Anexă istorică.

O satiră grecească de la începutul secolului al XV-lea, „Călătoria lui Mazaris la Iad“ (*Ἐπιδημία Μάζαρι ἐν Αἴδου*), publicată de Ellissen în *Analekten der mittel- und neugriechischen Literatur*, IV, vorbește de unul „numit Dra. u și supranumit Physignatos“, care, „văzând pe cântărețul *Polos* întors din Valahia cu o considerabilă sumă de bani, porni și el într'acolo, doar s' o procopsi, dar, la plecarea-i din patrie, naufragiă și, acum petrece, flămând, la Curtea regelui“: *ὁ Δρακοντώνυμος, ὁ παρωνύμως Φυσίγναθος κεκλημένος, τὸν αἰοῦν Πῶλον ἰδὼν ἐκ Βλαχίας ἐπανήκοντα μετ' ἱκανοῦ ἀργυρίου πρὸς τὴν ἐνεγκαμένην, ὤρμησε καὶ αὐτὸς ἀπελθεῖν ἐκεῖσε, ὥστε πλουτῆσαι, ἐξ. (p. 223).*

Pasagiul e interesant, nu numai pentru vechimea reputației de Eldorado al aventurierilor ce aveau Principatele dunărene, — cum observă Ellissen, p. 344, — ci și pentru amănuntul, instructiv, că norocosul îmbogățit eră un cântăreț.

V. Bogrea.

Raporturile albano-române.

Studiul de față are ca obiect principal tratarea raporturilor dintre limba albaneză și dialectul aromân. Urmărirea acestor raporturi prin mijlocirea dialectului aromân mi s'a părut că este singura care ne mai poate fi de un folos pentru luarea în cercetare a întregii probleme lingvistice ce există între limba albaneză și limba română, din următoarele două considerațiuni: dialectul aromân, în măsura în care îl cunoaștem astăzi din textele publicate și din puținele studii făcute asupra lui, se arată, în tratarea elementului constitutiv al limbei române, ceva mai păstrător decât celelalte dialecte și, în special, decât dialectul daco-